

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Josefin Park

Personuppgiftslagen och
möjligheterna till undantag från
dess tillämpningsområde med
stöd av
7 § PUL

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Professor Hans-Heinrich Vogel

VT 2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	5
1.3 Metod och material	5
1.4 Avgränsningar	5
1.5 Disposition	5
2 YTTRANDEFRIHETEN ENLIGT REGERINGSFORMEN OCH EUROPAKONVENTIONEN	7
2.1 2 kap. 1 § 1 st. RF	7
2.2 Artikel 10 i Europakonventionen	7
3 YTTRANDEFRIHETEN ENLIGT TRYCKFRIHETSFÖRORDNINGEN OCH YTTRANDEFRIHETSGRUNDLAGEN	9
3.1 Grundläggande principer i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen	9
3.1.1 Förbud mot censur och hindrande åtgärder	9
3.1.2 Etableringsfriheten	10
3.1.3 Enmansansvar	10
3.1.4 Källskydd	11
3.1.5 Särskild brottskatalog och rättegångsordning	12
3.2 Tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde	12
3.2.1 Tryckta skrifter	12
3.2.1.1 Periodisk eller icke-periodisk skrift	13
3.3 Yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområde	14
3.3.1 Överföringar och tekniska upptagningar	14
3.4 Databasregeln och bilageregeln	15
3.4.1 Utvidgat skydd genom databasregeln?	17
3.5 Yttrandefrihetsgrundlagen och nya medier	18
4 EG:S DATASKYDDSDIREKTIV	21

4.1	Allmänt	21
4.2	Behandling av personuppgifter och yttrandefriheten	23
4.2.1	Artikel 9	23
4.2.2	Artikel 13	24
5	PERSONUPPGIFTSLAGEN	26
5.1	Allmänt	26
5.2	Personuppgiftslagens tillämpningsområde	27
5.2.1	Personuppgifter	27
5.2.2	Behandling av personuppgifter	28
5.2.3	Undantag från tillämpningsområdet	28
5.3	Grundläggande krav på all behandling av personuppgifter	29
5.4	När får behandling av personuppgifter ske?	29
5.4.1	Samtycke	30
5.4.2	Behandling utan samtycke	31
5.5	Rättelse	31
5.6	Säkerhet vid behandling och anmälningsplikt	32
5.7	Påföljder	32
6	PERSONUPPGIFTSLAGEN OCH DESS FÖRHÅLLANDE TILL YTTRANDEFRIHETEN	34
6.1	Allmänt	34
6.2	Motsättningar?	34
6.3	Möjlighet till undantag	35
6.3.1	7 § 1 st. PUL	35
6.3.1.1	Behandlingar där syftet är att framställa yttranden	36
6.3.1.2	Behandlingar som utgör eller syftar till att sprida yttranden	37
6.3.1.3	Behandlingar som syftar till att meddela uppgifter	39
6.3.1.4	Behandlingar som syftar till att anskaffa uppgifter	40
6.3.2	Är undantaget för behandling av grundlagsskyddade yttranden förenligt med dataskyddsdirektivet?	40
6.3.3	7 § 2 st. PUL	42
6.3.3.1	“uteslutande för journalistiska ändamål”	43
6.3.3.2	“eller konstnärligt eller litterärt skapande”	47
7	SAMMANFATTANDE OCH AVSLUTANDE SYNPUNKTER	49
	LITTERATURFÖRTECKNING	52
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	55

Sammanfattning

Yttrandefriheten och rätten till skydd för behandling av personuppgifter ger uttryck för två motstående intressen. Yttrandefriheten har genom tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) en stark ställning i svensk rätt. Skyddet för behandling av personuppgifter har genom införandet av personuppgiftslagen (PUL), som bygger på EG:s dataskyddsdirektiv, också kommit att få ett allt starkare fäste i Sverige. PUL bygger nämligen på en hanteringsprincip som innebär att all hantering av personuppgifter skall regleras – oavsett missbruk. Detta innebär bl.a. att behandling av personuppgifter bara får ske efter samtycke från den registrerade samt att behandlingen skall anmälas till Datainspektionen.

Behandling av personuppgifter förekommer i stor utsträckning i de framställningar som omfattas av TF:s och YGL:s skydd, t.ex. i en databas som omfattas av databasregeln, samt även i andra fall, t.ex. på en privat hemsida på Internet. Konflikt kan därför uppstå mellan grundlagarnas och PUL:s tillämpningsområde. Fråga uppkommer då i vilken utsträckning det är möjligt att, med hänsyn till yttrandefriheten, undanta en behandling från PUL:s tillämpningsområde.

I PUL regleras möjligheterna till undantag från dess tillämpningsområde med hänsyn till yttrandefriheten i 7 §. Paragrafen har införts med stöd av artikel 9 i dataskyddsdirektivet som tillåter att vissa undantag från direktivets bestämmelser görs med hänsyn till yttrandefriheten.

7 § 1 st. – som kan tyckas onödigt p.g.a. lex superior principen – reglerar förhållandet till TF och YGL. Vilka behandlingar som kan undantas med stöd av detta stycke avgörs mot bakgrund av TF:s och YGL:s tillämpningsområde. Om personuppgiftsbehandlingen vidtas i syfte att framställa ett yttrande i ett grundlagsskyddat medium och behandlingen har ett direkt samband med yttrandet blir undantaget tillämpligt. Också de fall då behandlingen utgör eller syftar till att sprida ett grundlagsskyddat yttrande faller in under första stycket. Med stöd av detta kan personuppgiftsbehandlingar i databaser som omfattas av TF:s och YGL:s skydd undantas från PUL:s tillämpningsområde. T.ex. om en redaktion för en tryckt periodisk skrift också ger ut en webbtidning kan personuppgiftsbehandlingar på webbtidningen undantas från PUL:s bestämmelser. Även i de fall där syftet med behandlingen är att utnyttja den i grundlagarna stadgade meddelar- och anskaffarfriheten kan undantaget i 7 § 1 st. tillämpas.

7 § 2 st. medger undantag från PUL:s tillämpningsområde om behandlingen sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Detta stycke berör sådana behandlingar som faller utanför TF:s och YGL:s skydd. Enligt HD skall detta undantag ges en vid omfattning – åtminstone med avseende på behandlingar som sker ”uteslutande för

journalistiska ändamål”. Hit hänförs alla behandlingar som har till syfte att informera, utöva kritik och väcka debatt om samhällsfrågor av större betydelse för allmänheten. Även behandlingar av sådana uppgifter som kan anses som nedsättande eller kränkande omfattas av undantaget.

7 § PUL möjliggör alltså betydande undantag från PUL:s tillämpningsområde i yttrandefrihetens intresse - vilket visar yttrandefrihetens starka ställning i Sverige. Också HD:s dom visar detta.

Den framtida tillämpningen av PUL är emellertid osäker. Dels innebär riksdagsbeslutet av regeringens prop. 2001/02:74 en utvidgning av databasregeln och dels förväntas EG-domstolen i höst komma med ett förhandsavgörande där PUL:s förenlighet med dataskyddsdirektivet skall bedömas. I båda fallen kommer PUL:s tillämpningsområde att beröras.

Förkortningar

ADB	Automatisk databehandling
BBS	Bullentin board system
Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken
CD	Compact disc
DI	Datainspektionen
DIFS	Datainspektionens föreskrifter
Dnr	Diarienummer
EES	Europeiska ekonomiska samarbetsområdet
EG/EU	Europeiska gemenskapen/ Europeiska unionen
HD	Högsta domstolen
IT	Informationsteknik
JK	Justitiekanslern
Kap.	Kapitel
KU	Konstitutionsutskottet
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
PUL	Personuppgiftslagen (1998:204)
RF	Regeringsformen
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Yttrandefriheten är en av de viktigaste beståndsdelarna i en demokrati. Människor måste få uttrycka tankar och åsikter och inhämta upplysningar för att det skall uppstå en stabil opinion. Yttrandefriheten kan däremot inte vara oinskränkt utan måste vägas mot motstående intressen. Ett sådant motstående intresse är skyddet för den personliga integriteten.

I Sverige regleras yttrandefriheten allmänt sett i regeringsformen (RF). Europakonventionen¹, som gäller såsom lag i Sverige, ställer också upp ett allmänt skydd för yttrandefriheten. Ett mera detaljerat grundlagsskydd för yttrandefriheten i vissa medier återfinns i tryckfrihetsförordningen (TF) och i yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

1998 trädde personuppgiftslagen (PUL) i kraft i Sverige. Den reglerar den del av skyddet för den personliga integriteten som berör behandling av personuppgifter. PUL bygger på ett EG-direktiv – Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på personuppgifter och det fria flödet av sådana uppgifter (dataskyddsdirektivet).

PUL såväl som dataskyddsdirektivet har varit och är fortfarande omdiskuterat. En diskussion som har kommit mycket i fokus den senaste tiden är PUL:s förhållande till yttrandefriheten. Behandling av personuppgifter förekommer i stor utsträckning dels i de medier som omfattas av TF och YGL men också i andra medier som faller utanför grundlagarnas tillämpningsområde.

I samband med dataskyddsdirektivets tillkomst insåg man att det skulle kunna komma i konflikt med yttrandefriheten i medlemsländernas nationella lagstiftning. I artikel 9 i direktivet finns därför en möjlighet till undantag eller avvikelser från direktivet i yttrandefrihetens intresse för behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Med stöd av artikel 9 i direktivet har det i 7 § 1 st. PUL tagits in en bestämmelse som säger att lagen inte tillämpas i den utsträckning det skulle strida mot bestämmelserna om tryck- och yttrandefrihet i TF eller i YGL. I paragrafens andra stycke undantas sådan behandling som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande från de flesta av lagens bestämmelser.

Genom 7 § PUL kan det tyckas att lagens förhållande till yttrandefriheten är reglerat och att de konflikter som finns däremellan undanröjda. Det har

¹ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

emellertid sedan PUL trädde i kraft visat sig att det inte är helt klart vilka behandlingar som kan undantas från lagens tillämpningsområde med stöd av 7 § PUL. HD har dock i ett avgörande från 2001 klargjort hur uttrycket ”uteslutande för journalistiska ändamål” i 7 § 2 st. skall tolkas. I övrigt får rättsläget anses oklart.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka i vilka fall som undantag kan göras från PUL:s tillämpningsområde med hänsyn till yttrandefriheten. Uppsatsen avser därmed att behandla undantagsbestämmelserna i 7 § PUL.

1.3 Metod och material

Metoden har varit att utifrån befintligt material beskriva rådande rättsläge, samt att mot bakgrund av detta söka utreda i vilka fall som undantag från PUL:s tillämpningsområde kan göras med stöd av 7 § PUL.

Använt material består främst av de lagförarbeten som finns på området. Svensk litteratur liksom domar och beslut från domstolar och myndigheter har dock också i studerats.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen är begränsad till att behandla de möjligheter till undantag som PUL medger med hänsyn till yttrandefriheten. Mot bakgrund av detta har ansetts vara viktigt att ge en redogörelse för det yttrandefrihetsrättsliga systemet i Sverige samt hur dataskyddsdirektivet och PUL är uppbyggda. Dessa redogörelser avser dock inte att vara uttömmande.

Vidare är de avsnitt som berör motsättningarna mellan det yttrandefrihetsrättsliga systemet i Sverige och PUL respektive PUL:s förenlighet med dataskyddsdirektivet begränsade. Dessa problemområden är mycket intressanta och en mer ingående analys skulle kunna göras men av utrymmesskäl har detta lämnats utanför uppsatsen.

1.5 Disposition

Arbetet kan sägas vara uppdelat i två avdelningar. I den första delen redogörs för det yttrandefrihetsrättsliga systemet i Sverige – dels yttrandefriheten i allmänhet och dels det mer detaljerade skyddet som finns i TF och YGL. Vidare redogörs för några av de regelverk som berör skyddet

för behandling av personuppgifter – EG:s dataskyddsdirektiv och personuppgiftslagen. I avsnittet om dataskyddsdirektivet behandlas särskilt direktivets förhållande till yttrandefriheten. Här redogörs för de undantag som direktivet medger med hänsyn till yttrandefriheten.

Uppsatsens senare del behandlar PUL och dess förhållande till yttrandefriheten. Ett avsnitt berör kort de eventuella motsättningar som finns mellan det yttrandefrihetsrättsliga systemet i Sverige och PUL. Därefter koncentreras framställningen till att behandla de möjligheter som finns att göra undantag från PUL:s tillämpningsområde med hänsyn till yttrandefriheten. Avsikten är att undersöka hur dessa undantag skall tolkas.

Uppsatsen avslutas med ett kapitel med sammanfattande och avslutande synpunkter.

2 Yttrandefriheten enligt regeringsformen och Europakonventionen

2.1 2 kap. 1 § 1 st. RF

Fri åsiktsbildning är en av grundstenarna i den svenska folkstyrelsen. En förutsättning för den fria åsiktsbildningen är att det råder yttrandefrihet och informationsfrihet och dessa friheter tillförsäkras också medborgarna i 2 kap. 1 § 1 st. RF. Yttrandefriheten och de andra s.k. opinionsfriheterna (informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet) är en förutsättning för ett demokratiskt styrelsesätt. Men yttrandefriheten har aldrig varit någon självklarhet. I Sverige har dock dess ställning stärkts kontinuerligt.

Yttrandefriheten enligt RF innebär att varje medborgare gentemot det allmänna är tillförsäkrad ”frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar åsikter och känslor”.

Skyddet för yttrandefriheten i RF är medieneutralt, d.v.s. ett yttrande är skyddat oavsett i vilken uttrycksform det sker i. Vidare ställer RF inga krav på ett yttrandes kvalité – skyddet gäller oavsett yttrandets innehåll. Däremot gäller skyddet för yttrandefriheten bara gentemot det allmänna. En medborgare kan inte åberopa detta skydd mot ett exempelvis ett företag.

Skyddet för yttrandefriheten är dock inte absolut. Enligt RF får yttrandefriheten begränsas genom lag om det är nödvändigt med hänsyn till vissa motstående intressen t.ex. rikets säkerhet, enskildas intressen, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Sådana inskränkningar måste uppfylla särskilda krav för att vara godtagbara.² Ett förslag till lag rörande begränsningar av de grundlagsskyddade rättigheterna skall dock vila i minst tolv månader från det att det första utskottsyttrandet anmäldes, om minst tio av riksdagsledamöterna begär det. Om däremot minst fem sjättedelar av de röstande är för förslaget kan det omedelbart antagas.³

2.2 Artikel 10 i Europakonventionen

Enligt artikel 10 p.1 i Europakonventionen skall envar äga rätt till yttrandefrihet. Det är en allmänt hållen rätt som enligt artikeln innefattar

² 2 kap. 12 och 13 §§ RF.

³ 2 kap. 12 § 3 st. RF.

åsiktsfrihet samt frihet att mottaga och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser.

Människor skall alltså ha frihet att på olika sätt motta och sprida information och idéer av skiftande innehåll. Yttrandefriheten innefattar både t.ex. alster av konstnärligt skapande och kommersiell reklam.⁴

Enligt p.1 i artikel 10 hindrar dock inte rätten till yttrandefrihet en stat att kräva tillstånd för radio-, televisions- eller biograföretag.

Yttrandefriheten är inte bara en positiv rättighet utan innebär också en negativ rättighet – nämligen rätten att inte yttra sig.⁵

Rätten till yttrandefrihet enligt artikel 10 i Europakonventionen är dock inte absolut. I p. 2 i artikeln anges att utövandet av rättigheterna får underkastas bl.a. föreskrifter och inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till särskilt uttryckta ändamål. De ändamål som räknas upp i p. 2 är allmänt hållna och det är ofta ganska lätt att hänföra en inskränkning till något av dem. Det avgörande är då om inskränkningen kan anses ”nödvändig i ett demokratiskt samhälle”. För att kunna avgöra det tillämpar Europadomstolen den s.k. proportionalitetsprincipen. Denna princip, som enligt Europadomstolens praxis skall genomsyra hela konventionen, innebär att en avvägning görs mellan å ena sidan den enskildes intresse av yttrandefrihet och å andra sidan det allmänna eller enskilda intresse som motiverar ingreppet. För att ingreppet skall anses vara ”nödvändigt i ett demokratiskt samhälle” skall kravet på proportionalitet vara uppfyllt. Kravet på proportionalitet är uppfyllt om domstolen anser att ingripandet är rimligt.⁶

Yttrandefriheten enligt artikel 10 kan komma i konflikt med andra rättigheter som skyddas i konventionen. T.ex. kan yttrandefriheten inkräkta på rätten till skydd för privatlivet enligt artikel 8. Domstolen använder då proportionalitetsprincipen och gör en avvägning mellan de skyddade intressena för att se vilket som i den aktuella situationen är mest skyddsvärt.

⁴ Danelius, s. 261.

⁵ Danelius, s. 261.

⁶ Danelius, s. 267.

3 Yttrandefriheten enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

3.1 Grundläggande principer i tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Tryckfriheten regleras i tryckfrihetsförordningen (TF). Vår nu gällande TF utfärdades år 1949. Friheten att yttra sig i andra medier än tryckta skrifter saknade länge grundlagsskydd i Sverige. Inte förrän 1992 kom yttrandefrihetsgrundlagen (YGL), som har TF som förebild.

Syftet med yttrandefriheten i TF och i YGL, är att säkerställa en fri åsiktsbildning, ett fritt meningsutbyte samt en allsidig upplysning. TF och YGL har dock bara för avsikt att skydda mot ingripanden från det allmänna. Bestämmelserna i de båda grundlagarna är således riktade mot myndigheter och andra allmänna organ.

TF och YGL bygger på vissa grundläggande principer och i det följande skall ges en kort redogörelse för dessa principer.

3.1.1 Förbud mot censur och hindrande åtgärder

Den mest grundläggande principen är den som behandlar förbudet mot censur och hindrande åtgärder. Censurförbudet stadgas i 1 kap. 1 § 1 st. och 1 kap. 2 § 1 st. TF samt 1 kap. 3 § 1 st. YGL. Innebörden av förbudet är att det inte får förekomma att något som är avsett att framställas i de medier som avses i TF och YGL först måste granskas av en myndighet eller annat allmänt organ. Granskning och ingripanden mot överträdelser får bara göras i efterhand.

Förbudet mot censur gäller bara mot det allmänna – precis som TF och YGL i övrigt. Det innebär att privat censur är tillåten och en tidningsägare kan t.ex. förbjuda viss publicering.⁷

Förbudet mot hindrande åtgärder innebär att det är inte heller är tillåtet för myndigheter och andra allmänna organ att p.g.a. det kända eller väntade innehållet i en framställning, förbjuda eller hindra dess offentliggörande eller spridning till allmänheten.⁸

⁷ Brinnen, s. 92.

⁸ 1 kap. 2 § 2 st. TF och 1 kap. 3 § 1 st. YGL.

I TF censurförbudet absolut men inte i YGL. YGL tillåter nämligen lagstiftning om förhandsgranskning av rörliga bilder i filmer, videogram eller andra tekniska upptagningar som skall visas offentligt.⁹

Som en del av förbudet mot censur och hindrande åtgärder stadgar 1 kap. 3 § 3 st. YGL att det allmänna, p.g.a. innehållet i en framställning, inte får förbjuda eller hindra innehav eller användning av tekniska hjälpmedel som behövs för att kunna tillgodogöra sig innehållet i de medier som YGL skyddar. I samma stycke föreskrivs också att förbud mot anläggandet av nät för sändning av radioprogram, p.g.a. innehållet i ett program, inte heller får förekomma.

3.1.2 Etableringsfriheten

Etableringsfriheten innebär att varje svensk medborgare eller svensk juridisk person är tillförsäkrad rätt att framställa och sprida yttranden i de verksamhetsformer som TF och YGL skyddar.¹⁰ Detta innebär att det inte längre krävs tillstånd för trådsändningar¹¹ och rätten att driva verksamheten kan inte påverkas av en konkurs eller ett näringsförbud.¹² Ett undantag stadgas dock i 3 kap. 2 § 1 stycket YGL och det är rätten att sända radio och televisionsprogram på annat sätt än genom tråd (genom "etern").¹³

3.1.3 Enmansansvar

Principen om enmansansvar innebär att endast en person kan hållas straff- och skadeståndsrättsligt ansvarig för innehållet i en grundlagsskyddad framställning. Vanliga straffrättsliga regler om ansvar för medverkande tillämpas alltså inte. Ansvaret enligt TF och YGL för innehållet i en framställning kan därför sägas vara exklusivt.¹⁴ Vidare kan ansvaret sägas vara successivt, vilket innebär att det i första hand åvilar den som står brottet närmast. Kan inte ansvar utkrävas av denne kommer ansvaret att utkrävas av den som står honom närmast i ansvarighetskedjan.¹⁵ Slutligen kan ansvaret sägas vara artificiellt, vilket innebär att man förutsätter att den ansvarige enligt TF eller YGL varit medveten om framställningen och dess innehåll.¹⁶

⁹ 1 kap. 3 § 2 st. YGL.

¹⁰ 4 kap. 1 § och 6 kap. 1 § TF samt 3 kap. 1 § och 3 kap. 8 § YGL.

¹¹ Trådsändningar används i YGL för att beteckna det som i vardagligt tal kallas kabelsändningar.

¹² 6 kap. 1 § konkurslagen (1987:672), 6 § lagen (1986:436) om näringsförbud.

¹³ Trådlösa sändningar kan ske längs jordens yta och kallas då ofta marksändningar eller markbundna sändningar men det kan också ske genom rymden via satellit.

¹⁴ Strömberg, s. 64.

¹⁵ Strömberg, s. 64.

¹⁶ Warnling-Nerep, s. 110.

Reglerna om vem som är ansvarig är olika beroende på vilket medium det handlar om. Grunddragen är dock desamma. Det skall vara angivet i lag vem den ansvarige är. Ansvarskedjorna enligt TF är olika beroende på om det är en periodisk skrift, t.ex. en tidning, eller om det är en icke-periodisk skrift, t.ex. en bok.¹⁷ För de medier som omfattas av YGL gäller primärt ett utgivaransvar.¹⁸

Enmansansvaret syfte är att ingripanden mot missbruk av yttrandefriheten skall kunna ske snabbt och effektivt. Genom att på förhand utse en ansvarig behövs inte omfattande undersökningar göras om förhållandena på t.ex. en tidningsredaktion eller en TV-station.

3.1.4 Källskydd

Källskyddet omfattar meddelar- och anskaffarfriheten, rätten till anonymitet och efterforskningsförbudet.¹⁹

Meddelar- och anskaffarfriheten stadgas i 1 kap. 1 § 3 st. och 4 st. TF och 1 kap. 2 § YGL. Denna princip innebär att envar har rätt att straffritt lämna uppgifter till t.ex. författare och journalister i vilket ämne som helst för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium samt anskaffa uppgifter i sådant syfte. Det avgörande är meddelarens eller anskaffarens avsikt – att uppgifterna skall offentliggöras i något grundlagsskyddat medium antingen av honom själv eller av någon annan.

Rätten till anonymitet stadgas för TF:s del i 3 kap. 1 § och tillfaller meddelare, författare och andra upphovsmän samt utgivare av icke-periodisk skrift. För YGL:s del gäller enligt 2 kap. 1 § rätten till anonymitet för meddelare, upphovsmän samt de som framträtt i ett grundlagsskyddat medium. Anskaffare är inte särskilt omnämnda men anses ha ett visst skydd.²⁰ De anonymitetsberättigade personerna kan välja att inte avslöja sin identitet. De skyddas då genom reglerna i 3 kap. 2 och 3 §§ TF och 2 kap. 2 och 3 §§ YGL som behandlar anonymitetsskydd i tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål samt tystnadsplikt för vissa personer.

Efterforskningsförbudet i 3 kap. 4 § TF samt 2 kap. 4 § YGL innebär att myndigheter och andra allmänna organ inte får efterforska identiteten hos upphovsmän, utgivare och meddelare.

¹⁷ Se 8 kap. 1-4 §§ TF respektive 8 kap. 5-9 §§ TF.

¹⁸ 6 kap. 1 § 1 st. YGL.

¹⁹ SOU 2001:28 s. 97 f.

²⁰ Strömberg, s. 31.

3.1.5 Särskild brottskatalog och rättegångsordning

Enligt 7 kap. 1 § TF är de brott som är uppräknade i 4 och 5 §§ att anse som tryckfrihetsbrott. Det är en uttömmande uppräkningslista. I 5 kap. 1 § 1 stycket YGL stadgas att de gärningar som anges som tryckfrihetsbrott enligt TF också skall anses som yttrandefrihetsbrott om de begås i en i YGL skyddad framställning.

Av lagtexten framgår att straff för brott mot TF och YGL förutsätter att gärningen också är straffbar enligt vanlig lag. Detta brukar uttryckas så att ”dubbel täckning” krävs för att ett brott skall vara straffbart som ett tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott.²¹

TF är exklusiv straff- och processlag för missbruk av tryckfriheten eller medverkan däri. Straff eller andra påföljder får ådömas endast om gärningen är straffbar enligt 7 kap. TF och endast av allmän domstol. Denna s.k. exklusivitetsprincip kommer till uttryck i 1 kap. 1 § TF och 1 kap. 3 § TF.²²

Reglerna om rättegången i tryckfrihetsmål finns i 12 kap. TF. Yttrandefrihetsmål enligt YGL skall prövas enligt samma ordning som i TF.²³ Utmärkande för tryck- och yttrandefrihetsmålen är att en jury om nio medlemmar skall pröva frågan om yttrandefrihetsbrott föreligger, om inte båda parter avstår.

3.2 Tryckfrihetsförordningens tillämpningsområde

3.2.1 Tryckta skrifter

Det grundläggande stadgandet om tryckfriheten finns i 1 kap. 1 § 1 st. TF. Där sägs att tryckfriheten innebär en rätt för varje svensk medborgare att utgiva skrifter.²⁴

Enligt 1 kap. 5 § är TF:s tillämpningsområde begränsat till ”tryckta skrifter”. TF skiljer på skrifter som framställts i tryckpress och skrifter som mångfaldigats genom något annat tekniskt förfarande. Gränsdragningen mellan vad som är en skrift framtagen i en tryckpress och en skrift som mångfaldigats genom något annat tekniskt förfarande är ofta svår att göra,

²¹ Prop. 1990/91:64 s. 96.

²² Strömberg, s. 42 f.

²³ 9 kap. 1 § 1 st. YGL.

²⁴ Utländska medborgare skall enligt 14 kap. 5 § 2 st. likställas med svenska medborgare. Det som skiljer är dock att utlänningars tryckfrihetsrätt inte är grundlagsskyddad. Men då ingen särreglering har meddelats gäller TF:s regler i princip i lika stor utsträckning för utlänningar som för svenskar.

inte minst med tanke på den snabba tekniska utvecklingen som allttjämt pågår. Frågan om gränsdragningen skall tas bort så att alla skrifter behandlas lika – oavsett framställningssättet – har varit föremål för en statlig utredning. Det har dock inte lett till något förslag om ändring av TF.²⁵

TF är i första hand tillämplig på skrifter som framställts i tryckpress. Vilken metod som använts, t.ex. gjutna typer eller koppartryck, spelar ingen roll. Det spelar heller ingen roll hur många exemplar som framställts – även små upplagor av en skrift omfattas av TF:s skydd.²⁶

I andra hand är TF också i vissa fall tillämplig på skrifter som mångfaldigats genom stencilering, fotokopiering eller liknande tekniskt förfarande. Det avgörande här är att det finns ett original som mångfaldigats genom stencilering e.d. Utskrifter direkt från en skrivare omfattas därför inte.²⁷ Förutsättningarna anges i 1 kap. 5 § 1 st. p. 1 och p. 2 och kan sägas innebära en valmöjlighet för den som mångfaldigar skriften. Om han väljer att uppfylla kraven i p. 1 eller p. 2 kommer skriften falla in under TF, annars inte.

Även en bild kan vara att anse som skrift enligt TF, oavsett om den är åtföljd av en text eller inte.²⁸

Utöver dessa ovan nämnda förutsättningar gäller för alla skrifter att de måste vara utgivna för att anses som ”tryckta skrifter” i TF:s mening.²⁹ En skrift anses enligt 1 kap. 6 § TF som utgiven då den blivit utlämnad till försäljning eller spridning på annat sätt i Sverige. Det spelar ingen roll om skriften faktiskt blivit spridd eller om nått ut till ett visst antal personer. Det som avgör är att spridningen har påbörjats. En skrift anses t.ex. utlämnad till spridning när den finns tillgänglig i bokhandeln – oavsett om den ännu blivit såld.³⁰ Någon som är ansvarig för skriften, t.ex. författaren, måste dock ha samtyckt till utlämnandet – har skriften blivit stulen och därefter spridd anses den inte ha blivit utlämnad för spridning.³¹

3.2.1.1 Periodisk eller icke-periodisk skrift

TF gör skillnad mellan två olika typer av tryckta skrifter – periodiska och icke-periodiska. Till de periodiska skrifterna räknas enligt 1 kap 7 § TF bl.a. tidningar och tidskrifter. Om den tryckta skriften inte uppfyller kraven i 7 § är den att anse som en icke-periodisk skrift. Till denna kategorin räknas bl.a. böcker, broschyrer, affischer, kataloger och flygblad.³²

²⁵ Se SOU 2001:28 s. 359-374.

²⁶ Strömberg, s. 15.

²⁷ Warnling-Nerep, s. 55.

²⁸ 1 kap. 5 § 3 st. TF.

²⁹ 1 kap. 6 § TF.

³⁰ Strömberg, s. 16 f.

³¹ Warnling-Nerep, s. 61.

³² Warnling-Nerep, s. 63 f.

3.3 Yttrandefrihetsgrundlagens tillämpningsområde

I YGL:s portalparagraf³³ stadgas följande:

”Varje svensk medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad rätt enligt denna grundlag att i ljudradio, television och vissa liknande överföringar samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar offentligen uttrycka tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst”.³⁴

YGL:s tillämpningsområde skall ses mot bakgrund av de grundläggande tryckfrihetsrättsliga principerna som redogjorts för ovan.

3.3.1 Överföringar och tekniska upptagningar

YGL skyddar framställning och spridning av yttranden i den mån de tar sig uttryck i något av de medier som räknas upp däri. Lagtexten skiljer mellan överföringar, 1 kap. 6 § YGL, och tekniska upptagningar, 1 kap. 10 § YGL. Till överföringar hör bl.a. sändningar av radio- och TV-program och innehållet i vissa andra sändningar av ljud, bild eller text som sker med hjälp av elektromagnetiska vågor.³⁵ Som teknisk upptagning räknas upptagningar som innehåller text, bild eller ljud och som kan uppfattas endast med ett tekniskt hjälpmedel.³⁶ Hit hör bl.a. film, videogram, CD-skivor, ljudband, CD-ROM skivor, datordisketter och datorspel.

För att YGL:s regel om överföringar, d.v.s. sändningar av radioprogram,³⁷ skall bli tillämpligt uppställs ett krav på att sändningen skall vara riktad till allmänheten.³⁸ Att sändningen skall riktas till allmänheten innebär att sändaren på eget initiativ riktar sändningen till vem som helst som önskar ta emot den.³⁹ Det handlar om en envägskommunikation där sändaren har full kontroll över informationen. Mottagaren skall i denna bemärkelsen vara passiv. Det andra kriteriet är att sändningen av radioprogrammet skall vara avsedd att tas emot med ett tekniskt hjälpmedel. De fall där mottagaren direkt kan ”se” eller ”höra” sändningen utan eget tekniskt hjälpmedel, t.ex. genom högtalaranläggningar på estrader och idrottsarenor, utesluts således från grundlagens huvudregler om radioprogram.

³³ 1 kap. 1 § 1 st. YGL.

³⁴ YGL tar primärt sikte på ”svensk medborgare”, men utländsk medborgare omfattas också om inte annat är stadgat i lag (11 kap. 1 § 3 st. YGL).

³⁵ 1 kap. 1 st. 3 § YGL.

³⁶ 1 kap. 1 st. 4 § YGL.

³⁷ ”Radioprogram” används i lagtexten som en samlingsterm för både program i ljudradio (radio) och program i television (TV).

³⁸ 1 kap. 6 § 1 st. YGL.

³⁹ Prop. 1986/87:151 s. 164.

YGL är tillämplig på sådana tekniska upptagningar som sprids till allmänheten i Sverige genom att spelas upp, säljas eller tillhandahållas på annat sätt.⁴⁰ Här förutsätts att upptagningen har framställts i tillräckligt många exemplar för att den skall kunna spridas till allmänheten. Spridningen måste också rent faktiskt vara inledd. För att kunna avgöra detta skall en bedömning göras i varje enskilt fall på grundval av vad som kan antas om spridningen.⁴¹

YGL ger alltså inte ett skydd för yttrandefriheten i allmänhet. Om yttrandefriheten tar sig uttryck i andra former än de uppräknade skyddas den inte av YGL. T.ex. skyddar YGL inte yttranden mellan enskilda, yttranden i samband med opinionsmöten eller demonstrationer, teaterföreställningar eller utställningar.

3.4 Databasregeln och bilageregeln

Den tekniska utvecklingen har gjort det vanligt att massmedieföretagen, t.ex. tidningar och TV, tillhandahåller allmänheten informationsdatabaser. Informationsdatabaser är register för upptagningar för automatiskt databehandling, där användaren kan skraddarsy den information som överförs till honom.⁴² Dessa databaser kan komma att omfattas av den s k databasregeln i 1 kap. 9 § YGL eller bilageregeln i 1 kap. 7 § 2 st. TF. Syftet med dessa regler är att komplettera skyddet för de traditionella massmedieföretagen..⁴³

Databasregeln innebär att vissa sändningar från databaser skall likställas med radiosändningar och såldes omfattas av YGL:s regler om ”överföringar”. Det viktigaste kriteriet för att databasregeln skall bli tillämplig är att den som mottar sändningen inte skall kunna ändra innehållet.⁴⁴

I dagsläget omfattar databasregeln inte databaser som drivs av andra än de medieföretag som räknas upp i 1 kap. 9 § YGL. Detta innebär att t.ex. databaser som drivs av bokförlag faller utanför nämnda regel. Inte heller enskilda som driver motsvarande verksamhet eller erbjuder liknande tjänster omfattas av grundlagens skydd i detta hänseende.⁴⁵

Bilageregeln i 1 kap. 7 § 2 st. TF tar sikte på de fall där ägaren till en periodisk skrift sprider eller låter sprida skriftens innehåll eller delar av detta i form av ett radioprogram eller en teknisk upptagning som avses i YGL. Programmet eller upptagningen skall då jämföras med en bilaga till

⁴⁰ 1 kap. 10 § 1 st. YGL.

⁴¹ Warnling-Nerep, s. 127 f.

⁴² Brinnen, s. 89.

⁴³ Prop. 1990/91:64 s. 66 f.

⁴⁴ Warnling-Nerep, s. 130.

⁴⁵ Se dock prop. 2001/02:74 som antagits av riksdagen och som redogörs för nedan.

skriften i den utsträckning den i sådan form spridda versionen återger innehållet i skriften oförändrat samt anger hur innehållet har disponerats. Om bilageregeln aktualiseras på radioprogrammet eller den tekniska upptagningen blir TF tillämplig istället för YGL.⁴⁶ Detta innebär således att bilageregeln i TF går före databasregeln i YGL.

Ett exempel på hur databasregeln kan komma att behandlas är ett JK-fall från 2000.⁴⁷ Aftonbladet hade förlagt verksamheten kring sin hemsida till ett helägt dotterbolag med egen redaktion. Aftonbladets hemsida blev föremål för förtal och fråga uppkom då om hemsidan, trots att den ligger under dotterbolaget, kunde anses falla in under databasregeln. JK började med att konstatera att när det gäller material som ett massmedieföretag publicerar elektroniskt kan antingen bilageregeln i TF eller databasregeln i YGL vara tillämplig. Om publiceringen är riktad till allmänheten kan även YGL:s regel om radioprogram bli tillämplig. I detta fall, då hemsidan endast tillhandahölls på begäran, ansåg JK att sistnämnda regel inte kunde bli tillämplig. JK fortsatte sedan att konstatera att en hemsida i princip är en databas och för att en databas skall falla under TF eller YGL krävs att den drivs av ett massmedieföretag. I detta fall ansåg JK att bilageregeln i TF inte var tillämplig eftersom informationen på hemsidan ej tidigare varit publicerat i tidningen Aftonbladet. Vad gällde frågan om databasregeln tillämplighet ansåg JK att vid en strikt tolkning av databasregeln så är den inte tillämplig ”när, som i förvarande fall, en hemsida tillhandahålls av en särskild juridisk person som inte i vedertagen mening är en tidningsredaktion eller ett annat massmedieföretag som uttryckligen nämns i 1 kap. 9 § YGL. Det är ju nämligen just redaktionen för hemsidan som tillhandahåller materialet.” Men JK avslutade med att konstatera att ”det vara bäst förenligt med de intressen som bär upp grundlagarna att i ett fall som det nu aktuella mera se på de sakliga förhållandena än att låta formella omständigheter, som bolagskonstruktioner och liknande, vara avgörande för tillämpningen av databasregeln. För detta talar inte minst att just källskyddet, som motiverat databasregeln, skulle urholkas om hemsidan inte ansågs falla under databasregeln.” Mottagarna kunde i detta fall inte heller ändra på innehållet på hemsidan och JK kom alltså till slutsatsen att databasregeln var tillämplig.

Databasregeln och bilageregeln omfattar bara svenska massmedieföretag och svenska databaser.⁴⁸ Däremot har det ingen självständig betydelse att servern är belägen utanför Sverige – avgörande är om det finns en anknytning till Sverige, t.ex. att den som är ansvarig för innehållet i databasen finns i Sverige.⁴⁹

⁴⁶ 1 kap. 11 § YGL.

⁴⁷ Justitiekanslerns beslut, dnr 3249-00-31.

⁴⁸ Carlén-Wendels, s. 65.

⁴⁹ Se NJA 2001 s. 445.

3.4.1 Utvidgat skydd genom databasregeln?

De senaste åren har fört med sig ny teknik som idag inte omfattas av YGL:s skydd. Databasregelns omfattning har därför uppmärksammats alltmer. I mars 2001 lade Mediegrundlagsutredningen fram betänkandet ”Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet” (SOU 2001:28). Betänkandet har remissbehandlats och den 11 december 2001 lade regeringen fram en proposition i ämnet – prop. 2001/02:74 “Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet”. Propositionen bygger i huvudsak på betänkandet. Konstitutionsutskottet tillstyrkte i allt väsentligt regeringens förslag⁵⁰, och den 15 maj 2002 godkände riksdagen regeringens förslag enligt propositionen.⁵¹ Eftersom förslagen innebär grundlagsändring krävs det två likalydande beslut med riksdagsval i mellan.⁵² Riksdagen kommer därför efter valet 2002 att behandla förslagen igen.

Riksdagsbeslutet av regeringens proposition innebär bl.a. att databasregeln skall utvidgas till att omfatta vissa nya tekniker, nämligen s.k. print on demand-verksamhet och användning av push-teknik. Print on demand-verksamheten innefattar tekniska upptagningar, skrifter eller bilder som framställs på begäran i enstaka exemplar genom överföring av innehåll i en databas, t.ex. framställning av enstaka böcker på beställning av kunder via Internet. Skyddet skall avse databasen och framställningsprocessen och inte det enskilda exemplaret som blir resultatet.⁵³ Användning av push-teknik kan förenklat beskrivas som en tjänst som tillhandahålls av en databasinnehavare och som innebär att mottagarna kan skräddarsy den information som sänds till dem. Sändningarna sker sedan utan särskild begäran vid varje tillfälle.⁵⁴

Vad avser förslaget om utvidgat skydd för dessa tekniker delar konstitutionsutskottet regeringens bedömning. Utskottet anser dock att särskilt användning av print on demand-tekniken i framtiden både kommer öka och utvecklas. P.g.a. detta föreslår utskottet i sitt betänkande att regeringen skall göra en översyn av bestämmelserna om databasregeln med hänsyn till framtida användning av tekniken. Syftet är att analysera om regeln kan komma att tillämpas på ny användning av print on demand-teknik eller om det behövs ytterligare ändringar. Utskottet anser vidare att om regeringen i en sådan analys kommer fram till att lagstiftningen behöver ändras, skall regeringen återkomma med förslag till sådan ändring.⁵⁵

Riksdagens beslut att godkänna regeringens proposition innebär vidare att till den kategori av massmedieföretag som databasregeln omfattar skall läggas företag för yrkesmässig framställning av tryckta och därmed jämställda skrifter. Det får till följd att bokförlag och tryckerier får samma

⁵⁰ Bet. 2001/02:KU21.

⁵¹ <http://www.riksdagen.se/bik/datum.asp?datum=2002-05-15>.

⁵² 8 kap. 15 § och 17 § RF.

⁵³ Prop. 2001/02:74 s. 98.

⁵⁴ Prop. 2001/02:74 s. 34.

⁵⁵ Prop. 2001/02:74 s. 34.

automatiska grundlagsskydd för sina databaser som dagens massmedieföretag. Det är vanligt att ett traditionellt massmedieföretag förlägger sin databasverksamhet till en särskild juridisk person. I det fallet anser konstitutionsutskottet, precis som regeringen, att det som är avgörande vid bedömningen av om verksamheten faller utanför databasregeln är om massmedieföretaget fortfarande kan anses vara den som tillhandahåller allmänheten upplysningarna eller inte. Det bör således vara de sakliga förhållandena och inte de formella omständigheterna som avgör.⁵⁶

Riksdagsbeslutet av regeringens proposition innebär slutligen att det även för andra aktörer kommer finnas en möjlighet att få ett frivilligt grundlagsskydd för motsvarande verksamhet. Detta får till följd att andra medieföretag och enskilda som yttrar sig via Internet också kommer omfattas av YGL:s skydd. Kravet för detta frivilliga grundlagsskydd är bl.a. att man skall utse en ansvarig utgivare och ansöka om och beviljas utgivningsbevis. Utgivningsbevis skall endast kunna komma i fråga för överföringar som utgår från Sverige och de skall gälla för en period av tio år med möjlighet till förlängning. Bevisen skall kunna återkallas.⁵⁷

Ett frivilligt grundlagsskydd innebär att en privat webbsida på Internet kan omfattas av YGL:s skydd om de ovan nämnda kraven är uppfyllda.

Även när det gäller förslaget om frivilligt grundlagsskydd delar konstitutionsutskottet regeringens bedömning. Enligt utskottet kan dock förslaget komma i konflikt med PUL och det EG-direktiv som PUL bygger på – dataskyddsdirektivet. Utskottet anser därför att regeringen skall göra en analys av huruvida ett frivilligt grundlagsskydd kan komma i konflikt med bestämmelser med syfte att skydda den personliga integriteten. Om en sådan analys visar att det föreligger risk för konflikt skall regeringen återkomma med förslag till ändrad lagstiftning.⁵⁸

3.5 Yttrandefrihetsgrundlagen och nya medier

Ny teknik och nya medier gör att ytterligare typer av ”överföringar” och ”tekniska upptagningar” enligt YGL aktualiseras. Print on demand-verksamhet och push-teknik, som berörts ovan, är två exempel på ny teknik som blivit möjlig genom Internet. Ur YGL:s synvinkel betraktas dock inte Internet som ett nytt medium eller en ny medieform. Istället skall Internet ses som ett kommunikationssystem som kan utnyttjas för olika grundlagsskyddade medier. Huvudregeln är således att yttrandefrihet inte

⁵⁶ Bet. 2001/02:KU21. Finns på <http://www.riksdagen.se/debatt/0102/utskott/KU/KU21/KU210005.ASP#E222E5>, datum 2002-05-17.

⁵⁷ Prop. 2001/02:74 s. 48 ff.

⁵⁸ Bet. 2001/02:KU21. Finns på <http://www.riksdagen.se/debatt/0102/utskott/KU/KU21/KU210005.ASP#E222E5>, datum 2002-05-17.

gäller på Internet. Men det finns undantag och viss användning av Internet kan komma att omfattas av YGL. För att avgöra om YGL är tillämplig skall varje användning av Internet ses och bedömas var för sig.⁵⁹

Exempel på användningar av Internet som kan omfattas av YGL är sändningar av ljud, bilder och text som skickas ut på Internet och som en stor krets av mottagare kan ta emot men inte ändra, s.k. webbsändningar. Det finns olika former av webbsändningar. En form är webbsändningar som utgörs av direktsändningar eller uppspelningar av tidigare inspelningar på tider som sändaren bestämmer. Sändaren startar en sådan sändningen utan särskild begäran från mottagaren och riktar den till vem som helst som önskar ta emot den. Sändningen är således att anses som ”riktad till allmänheten”.⁶⁰ Dessa webbsändningar liknar de traditionella radio- och TV-sändningarna och uppfattningen är att de omfattas av huvudregeln om radioprogram i 1 kap. 6 § 1 st. YGL.⁶¹

En annan form av webbsändningar är de som istället sker på särskild begäran av mottagaren. I dessa fall kan sändningen inte sägas vara riktad till allmänheten och omfattas därför ej av huvudregeln om radioprogram. Istället kan en sådan sändning omfattas av databasregeln. Distinktionen mellan huvudregeln om radioprogram och databasregeln är viktig eftersom den förstnämnda ger grundlagsskydd åt alla medan databasregeln bara ger skydd åt vissa. För att förtydliga vilka webbsändningar som omfattas av 1 kap. 6 § 1 st. YGL har det i prop. 2001/02:74, som antagits av riksdagen, föreslagits en ändring av den bestämmelsen. Förslaget innebär att det skall klargöras att huvudregeln om radioprogram omfattar webbsändningar som utgörs av direktsändningar eller uppspelningar av tidigare inspelningar på tider som sändaren bestämmer.⁶²

Vanliga webbsidor faller i dagsläget inte in under YGL:s tillämpningsområde.⁶³ Om däremot webbsidan tillhandahålls av ett massmedieföretag, t.ex. för att publicera en webbtidning, kan den komma att omfattas av den ovan nämnda databasregeln.⁶⁴

Internet möjliggör många former av datormedier, t.ex. e-post, chat-tjänster (direkt dialog mellan två eller flera användare) och elektroniska anslagstavlor.⁶⁵ Vanlig användning av e-post faller utanför YGL eftersom det rör sig om individuell kommunikation mellan en avsändare till en eller väldigt få mottagare. Om e-post däremot används för massutskick till en vid och obestämd krets av mottagare, s.k. spamning⁶⁶, kan den omfattas av

⁵⁹ SOU 1997:49 s. 181.

⁶⁰ Se ovan under 3.3.1.

⁶¹ Prop. 2001/02:74 s. 41.

⁶² Prop. 2001/02:74 s. 40 f. och bet. 2001/02:KU21.

⁶³ Carlén-Wendels, s. 99.

⁶⁴ Se dock prop. 2001/02:74.

⁶⁵ Även kallat BBS, d.v.s. Bulletin Board System, och som innebär att meddelanden sänds till en server och lagras så att användarna kan delta i en fortlöpande diskussion.

⁶⁶ Spamming är ett uttryck för obeställda och ofta oönskade massutskick av e-post.

YGL.⁶⁷ Elektroniska anslagstavlor (BBS) är databaser eller liknande samlingar av datafiler som kan nås av andra än dem som lagt upp dem. BBSer, chat-tjänster och andra interaktiva databaser faller oftast utanför YGL:s tillämpningsområde.⁶⁸

⁶⁷ Wennberg, Eliason, s. 79.

⁶⁸ Wennberg, Eliason, s. 79 f.

4 EG:s dataskyddsdirektiv

4.1 Allmänt

Den 24 oktober 1995 antogs Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG om skydd för enskilda personer med avseende på personuppgifter och det fria flödet av sådana uppgifter (dataskyddsdirektivet). Personuppgifter är, enligt artikel 2 a) i direktivet, varje upplysning som avser en identifierad eller identifierbar fysisk person (den registrerade).

Bakgrunden till och syftet med dataskyddsdirektivet berörs i ingressen. Syftet med direktivet kan sägas vara dubbelt: å ena sidan skall det fria flödet av personuppgifter mellan medlemsstaterna underlättas och å andra sidan skall en gemensam, hög skyddsnivå när det gäller den personliga integriteten skapas. Syftet med direktivet kommer också till uttryck i artikel 1 där det stadgas att medlemsstaterna i enlighet med direktivet skall skydda fysiska personers grundläggande fri- och rättigheter, särskilt rätten till privatliv, i samband med behandling av personuppgifter. Vad medlemsstaterna får göra är, enligt artikel 5 i direktivet, att inom ramen för de materiella bestämmelser som direktivet innebär precisera villkoren för när behandling av personuppgifter får förekomma. Dessa preciseringar får dock ej hindra det fria flödet av personuppgifter inom unionen. Direktivet utgör således en ram inom vilken medlemsländerna skall utforma sin nationella lagstiftning till skydd för privatlivet.

Huvuddragen i dataskyddsdirektivet är följande.

Direktivet omfattar all behandling av personuppgifter – både automatisk och manuell. Beträffande manuell behandling så omfattas dock bara uppgifter som ingår eller kommer att ingå i ett register. Direktivet gäller inte sådan behandling av personuppgifter som faller utanför gemenskapsrätten, t.ex. allmän säkerhet, försvar, statens säkerhet eller statens verksamhet på straffrättens område. Direktivet är inte heller tillämpligt på behandlingar av rent privat natur.⁶⁹ Vidare undantas behandling av personuppgifter för journalistiska, konstnärliga och litterära ändamål med hänsyn till yttrandefriheten.⁷⁰

Personuppgifter endast får samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigande ändamål. Uppgifterna får inte heller senare behandlas på ett sätt som är oförenligt med ursprungsändamålet.⁷¹

I artikel 7 anges att huvudregeln för att behandling skall tillåtas är att samtycke finns från den som uppgifterna berör. Behandling av

⁶⁹ Art. 3 i dataskyddsdirektivet.

⁷⁰ Art. 9 i dataskyddsdirektivet.

⁷¹ Art. 6 i dataskyddsdirektivet

personuppgifter får dock också ske om det är nödvändigt för att fullgöra ett avtal i vilken den registrerade är part, om det är nödvändigt för att fullgöra en förpliktelse som åvilar den registeransvarige⁷², om det är nödvändigt för att skydda den enskildes grundläggande intressen, om det är nödvändigt för att utföra en arbetsuppgift i det allmännas intresse eller slutligen om det i övrigt skett en intresseavvägning där resultatet är att behandlingen av personuppgifter får ske.

Direktivet uppställer dock i artikel 8 ett principiellt förbud mot behandling av vissa personuppgifter. Det gäller uppgifter som avslöjar ras eller etniskt ursprung, politiska åsikter, religiös eller filosofisk övertygelse, medlemskap i fackförening samt uppgifter som rör hälsa och sexualliv. Det finns möjlighet till undantag t.ex. då den registrerade lämnat sitt uttryckliga samtycke.

När personuppgifter samlas in från den registrerade skall information lämnas om bl.a. den registeransvariges identitet och ändamålen med behandlingen.⁷³ Den registrerade har också rätt att få tillgång till de uppgifter som rör honom. Om sådana uppgifter inte har behandlats i enlighet med direktivet har den registrerade rätt att få uppgifterna rättade, utplånade eller blockerade.⁷⁴ I artikel 14 i direktivet stadgas vidare en rätt för den registrerade att i vissa fall motsätta sig behandling av hans personuppgifter.

Direktivet uppställer anmälningsplikt gentemot en tillsynsmyndighet vid varje behandling av personuppgifter samt förhandskontroll av behandlingar som innebär särskilda risker.⁷⁵ Tillsynsmyndigheten skall, enligt artikel 28, vara ett oberoende organ med undersökningsbefogenheter och befogenheter att effektivt ingripa mot otillåten behandling av personuppgifter.

När det gäller överföring av personuppgifter till ett tredje land, d.v.s. till ett icke EU-land, finns i artikel 25 i direktivet ett principiellt förbud mot överföring av personuppgifter som är under behandling eller som är avsedda att behandlas efter överföringen, om det ifrågavarande landet inte har en adekvat skyddsnivå. Även här kan undantag göras om t.ex. den registrerade har gett sitt samtycke.⁷⁶

Dataskyddsdirektivet skulle ha varit genomfört i alla EU:s medlemsländer senast den 24 oktober 1998.

⁷² Den registeransvarige definieras i artikel 2 d) som den fysiska eller juridiska person, den myndighet, den institution eller det andra organ som ensamt eller tillsammans med andra bestämmer ändamålen och medlen för behandlingen av personuppgifter.

⁷³ Art. 10 i dataskyddsdirektivet.

⁷⁴ Art. 12 i dataskyddsdirektivet.

⁷⁵ Art. 18-20 i dataskyddsdirektivet.

⁷⁶ Art. 26 i dataskyddsdirektivet.

4.2 Behandling av personuppgifter och yttrandefriheten

4.2.1 Artikel 9

Mellan yttrandefriheten och skyddet för behandling av personuppgifter finns det en principiell motsättning. Yttrandefriheten innebär bl.a. en rätt att uttrycka tankar och åsikter om t.ex. personer. Skyddet för personuppgifter innebär däremot att den personliga integriteten skall skyddas mot behandling av personuppgifter, t.ex. insamling och spridning.

Vid tillkomsten av dataskyddsdirektivet uppmärksammades denna motsättning mellan yttrandefriheten och skyddet för behandling av personuppgifter. Man insåg att direktivet skulle kunna komma i konflikt med medlemsstaternas nationella lagstiftning rörande yttrandefriheten. Det bestämdes därför att det skulle finnas en möjlighet för medlemsstaterna att besluta om undantag från direktivets bestämmelser med hänsyn till yttrandefriheten.

Artikel 9 i dataskyddsdirektivet är en av bestämmelserna som behandlar förhållandet mellan yttrandefriheten och skyddet för behandling av personuppgifter. Artikeln ger medlemsstaterna en möjlighet att göra undantag i nationell lagstiftning från direktivets materiella bestämmelser ”med avseende på behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande”. Undantag får dock bara göras från kapitel II, kapitel IV och kapitel VI och ”endast om de är nödvändiga för att förena rätten till privatlivet med reglerna om yttrandefriheten”.

Vid införandet av undantag i nationell lagstiftning från direktivets bestämmelser skall alltså medlemsstaterna göra en intresseavvägning mellan å ena sidan yttrandefriheten och å andra sidan rätten till privatlivet. I kommissionens förklaring till artikel 9 ges exempel på faktorer som skall beaktas vid en sådan intresseavvägning:

- möjligheten till rättslig prövning eller rätten till replik
- förekomsten av en uppförandekodex (”the existence of a code of professional ethics”)
- de gränser som sätts upp i Europakonventionen
- allmänna rättsprinciper.⁷⁷

⁷⁷ Kommissionens förklaring vilken finns i SOU 1993:10, bilaga 3, s. 179.

I kommissionens förklaring till artikel 9 stadgas vidare att medlemsstaterna skall besluta om undantag enligt artikel 9 för pressen, de audiovisuella medierna och journalister.

I samma förklaring sägs också att det bara är möjligt att göra undantag enligt artikel 9 beträffande ”journalistiska ändamål”. Termen ”journalist” inkluderar, enligt kommissionen, fotojournalister och skribenter såsom levnadstecknare. I den slutliga versionen av artikel 9 i dataskyddsdirektivet lades också till möjligheten till undantag för konstnärligt och litterärt skapande.

Artikel 9 i direktivet skall läsas mot bakgrund av de mål och syften som sätts upp i ingressen – särskilt p. 17 och p. 37.

I p. 17 stadgas att beträffande behandling av ljud- och bilduppgifter för journalistiska ändamål eller i litterärt eller konstnärligt skapande, särskilt på det audiovisuella området, skall direktivets principer i enlighet med bestämmelserna i artikel 9 tillämpas restriktivt.

I p. 37 anges att medlemsstaterna bör besluta om undantag beträffande behandling av personuppgifter som sker för journalistiska ändamål eller för konstnärligt eller litterärt skapande – särskilt på det audiovisuella området. Vidare stadgas att undantag från direktivets bestämmelser bara får ske ”så långt detta är nödvändigt för att förena enskilda personers grundläggande rättigheter med yttrandefriheten, särskilt den rätt att ta emot och lämna upplysningar som särskilt fastslås i artikel 10 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna”. Det anges att detta dock inte får leda till att medlemsstaterna beslutar undantag från åtgärder som vidtas för att säkerställa behandlingens säkerhet.

4.2.2 Artikel 13

Artikel 13 i dataskyddsdirektivet ger också medlemsstaterna en möjlighet att begränsa de rättigheter och skyldigheter som anges i artiklarna 6.1, 10, 11.1, 12 och 21. Dessa artiklar behandlar personuppgifternas kvalitet, information vid insamling av uppgifter från den registrerade, den registrerades rätt att få tillgång till uppgifter och behandlingarnas offentlighet. Enligt artikel 13 får dock begränsningar bara ske om det är en nödvändig åtgärd med hänsyn till vissa angivna intressen, bl.a. skydd av den registrerades eller andras fri- och rättigheter.

Som exempel som vad som kan hänföras till undantaget för skydd av den registrerades eller andras fri- och rättigheter nämner kommissionen i sin förklaring företagshemligheter, reglerna om den sekretess som advokater och sjukvårdspersonal arbetar under, rätten att förbereda sig inför en rättegång och skyddet för mänskliga rättigheter.⁷⁸ Yttrandefriheten är ju en

⁷⁸ Kommissionens förklaring vilken finns i SOU 1993:10, bilaga 3, s. 184.

viktig del av skyddet för mänskliga rättigheter. Men eftersom möjligheten till undantag beträffande yttrandefriheten behandlas särskilt i artikel 9 är det inte helt säkert om artikel 13 också kan ge möjlighet till undantag med hänsyn till yttrandefriheten. Kommissionen nämner heller inget om det i sin förklaring.

5 Personuppgiftslagen

5.1 Allmänt

I Sverige ses skyddet för personuppgifter som en grundläggande fri- och rättighet. I 2 kap. 3 § 2 st. RF stadgas att varje medborgare i den utsträckning som närmare anges i lag skall skyddas mot att hans personliga integritet kränks genom att uppgifter om honom registreras med hjälp av automatisk databehandling (ADB). Personuppgiftsskyddet är dock inte en absolut rättighet och ofta måste en intresseavvägning göras.⁷⁹ T.ex. i vilken utsträckning är skyddet för personuppgifter motiverat om det inkräktar på yttrandefriheten?

Sverige var ganska tidigt med en lagstiftning som reglerade den personliga integriteten av det slag som RF nämner. Redan 1973 kom datalagen⁸⁰ som inriktade sig på personregister och ADB. Men i och med den snabba tekniska utvecklingen och framväxten av Internet kom datalagen successivt att anses som föråldrad. Den utsattes för mycket kritik och behovet av en ny datalagstiftning ansågs stort.

Den 24 oktober 1998 trädde personuppgiftslagen⁸¹ i kraft. Lagens syfte är att skydda den personliga integriteten mot kränkningar genom behandling av personuppgifter.

PUL följer dataskyddsdirektivets struktur och till stora delar är den svenska lagen en direkt överföring av direktivets text. PUL bygger på en s k hanteringsmodell som innebär att all hanteringen av personuppgifter regleras oavsett om hanteringen utgör ett missbruk.⁸² Vid tillkomsten av PUL förespråkade dock de flesta istället en lagstiftning efter en s k missbruksmodell, d.v.s. att man bara reglerar de fall av hantering som utgör missbruk av personuppgifter.⁸³ Detta kan tyckas som den mest lämpliga lagstiftningsmodellen med tanke på hur dagens informationssamhälle ser ut. Många människor har ju idag tillgång till datorer och sköter en stor del av sin dagliga kommunikation med hjälp av dessa. Mycket av den behandling av personuppgifter som sker innebär förmodligen inte något hot mot den personliga integriteten. Den allmänna uppfattningen var dock att EG-direktivets uppbyggnad inte gjorde det möjligt att använda en lagstiftning som bygger på en missbruksmodell.⁸⁴ I förarbetena till PUL ger emellertid regeringen uttryck för att ”det finns starka skäl för att verka för att det blir

⁷⁹ Lindberg, Westman, s. 161 f.

⁸⁰ SFS 1973:289.

⁸¹ SFS 1998:204.

⁸² Lundblad, s. 10.

⁸³ Lundblad, s. 10.

⁸⁴ Se t.ex. prop. 1997/98: 44 s. 36 f., Öman, Lindblom, s. 16 f. och Lindberg, Westman, s. 163 och s. 215 f.

möjligt att gå ifrån en lagstiftning efter en vittomfattande hanteringsmodell”.⁸⁵

5.2 Personuppgiftslagens tillämpningsområde

PUL är en generellt tillämplig lag och till skillnad från dataskyddsdirektivet omfattar den också sådant som faller utanför EG-rätten. Detta uttrycks i 2 § PUL genom att man säger att om det finns avvikande regler i annan författning så skall dessa regler gälla.

I 1 § PUL stadgas att syftet med lagen är att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks genom behandling av personuppgifter. Lagens tillämpningsområde är begränsat till *behandling av personuppgifter*. Vad som innefattas i dessa två begrepp är därför av avgörande betydelse när man ska bestämma om PUL är tillämplig eller inte.

5.2.1 Personuppgifter

Med personuppgifter avses i lagen all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet.⁸⁶ Den som uppgifterna avser kallas ”den registrerade”. Definitionen av personuppgifter är avsedd att ha samma betydelse som motsvarande uttryck i artikel 2 i dataskyddsdirektivet.⁸⁷

Följden av att all information som kan hänföras till en individ är att betrakta som personuppgifter är att det räcker med att den fysiska personen kan identifieras. Den som är ansvarig för behandlingen (den personuppgiftsansvarige) behöver således inte förfoga över all information som gör identifieringen möjlig.⁸⁸

Exempel på personuppgifter är namn på personer, adresser till personer, personnummer etc. Också bild- och ljuduppgifter om personer omfattas.⁸⁹ Däremot så ses inte information som bara kan hänföras till individer i egenskap av medlemmar i en större grupp som personuppgifter, t.ex. information om de anställda på SAS. Viktigt att notera är dock att om informationen indirekt kan hänföras till en individ är detta tillräckligt.⁹⁰

⁸⁵ Prop. 1997/98:44 s. 37.

⁸⁶ 3 § PUL.

⁸⁷ Prop. 1997/98:44 s. 117.

⁸⁸ Petersson, Reinholdsson, s. 53.

⁸⁹ Jfr punkt 14 i ingressen till dataskyddsdirektivet.

⁹⁰ Öman, Lindblom, s. 29.

5.2.2 Behandling av personuppgifter

Med behandling av personuppgifter avses ”varje åtgärd eller serie av åtgärder som vidtas i fråga om personuppgifter, vare sig det sker på automatisk väg eller inte”.⁹¹ Som exempel på behandling räknar lagtexten upp insamling, registrering, organisering, lagring, bearbetning eller ändring, återvinning, inhämtande, användning, utlämnande genom översändande, spridning eller annat tillhandahållande av uppgifter, sammanställning eller samkörning, blockering, utplåning eller förstöring. Begreppet behandling används alltså inte för att skilja ut vissa hanteringsformer som faller utanför lagens tillämpningsområde – alla former av hantering omfattas.⁹²

Precis som dataskyddsdirektivet omfattar PUL behandling av personuppgifter som helt eller delvis är automatiserad, oavsett om personuppgifterna finns i ett register eller inte. PUL omfattar också manuell behandling av personuppgifter om uppgifterna ingår i eller är avsedda att ingå i ett regelrätt register.⁹³

Som exempel på när PUL är tillämplig kan nämnas datoriserad ordbehandling av personuppgifter i löpande text. Även behandling av bilder och ljud i dator omfattas av PUL eftersom bilder och ljud i sig kan utgöra personuppgifter.⁹⁴

5.2.3 Undantag från tillämpningsområdet

I 6 § PUL stadgas ett undantag från lagens tillämpningsområde – nämligen behandling av personuppgifter som en fysisk person utför som ett led i en verksamhet av rent privat natur. Exempel på verksamhet av rent privat natur är privatpersoners ord- och textbehandling, privat kommunikation med e-post och förandet av elektronisk dagbok.⁹⁵ Däremot kan nog inte enskilda personers spridning av personuppgifter till ett obestämt antal personer, t.ex. publicering av en personlig hemsida på Internet ses som privat behandling.⁹⁶

I 7 § första stycket PUL stadgas att lagen inte skall tillämpas om det skulle strida mot bestämmelserna om tryck- och yttrandefrihet i TF eller YGL. I andra stycket i samma paragraf anges att lagen, med vissa undantag, inte skall tillämpas på sådan behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Dessa undantagsmöjligheter kommer behandlas mer ingående i kapitel 6.

⁹¹ 3 § PUL.

⁹² Öman, Lindblom, s. 26.

⁹³ Art 3.1 i dataskyddsdirektivet och 5 § PUL.

⁹⁴ Petersson, Reinholdsson, s. 71.

⁹⁵ Se prop. 1997/98:44 s. 53 f., SOU 1997:39 s. 120 f. och s. 201 ff.

⁹⁶ SOU 1997:39 s. 120 f.

5.3 Grundläggande krav på all behandling av personuppgifter

När en personuppgiftsansvarig skall vidta en behandling av personuppgifter måste han eller hon se till att vissa i lagen uppställda krav är uppfyllda. De grundläggande kraven vid en behandling av personuppgifter finns stadgade i 9 § PUL.⁹⁷ Här skall bara kort nämnas de viktigaste. I övrigt hänvisas till lagtexten.

Personuppgifter får bara behandlas på ett lagligt och korrekt sätt. Detta krav, som är självklart, innebär att behandling bara får ske inom de ramar som PUL eller annan tillämplig lagstiftning uppställer. Kravet på laglig och korrekt behandling får sin konkreta innebörd genom reglerna i 10 § PUL, om när behandling är tillåten, och reglerna om information till den registrerade som finns i 23-27 §§ PUL.

Det viktigaste av kraven på behandling som lagen ställer upp är det att personuppgifter bara får samlas in för särskilda, uttryckligt angivna och berättigade ändamål. Efter insamlingen får inte heller behandlingen av uppgifterna ske på ett sätt som är oförenligt med de ursprungliga ändamålen. Syftet med dessa krav är att förhindra att insamlade uppgifter används på ett annat sätt än det som var avsett vid insamlingen. Ändamålen med behandlingen måste bestämmas innan eller när uppgifterna samlas in. Den personuppgiftsansvarige måste då uttryckligen ange vad som är det särskilda ändamålet med behandlingen – det är inte tillräckligt med någon allmänt hållen ändamålsangivelse. Utlämnande till annan av insamlade personuppgifter är också en form av behandling. Det är därför inte tillåtet att lämna ut uppgifter för ändamål som står i strid med ursprungsändamålen.⁹⁸

Lagring av personuppgifter får bara ske så länge det är nödvändigt med hänsyn till ändamålen med behandlingen. Personuppgifterna måste sedan avidentifieras eller tas bort helt.

5.4 När får behandling av personuppgifter ske?

I 10 § PUL räknas upp de fall då behandling av personuppgifter får ske. Det är en uttömmande lista vilket innebär att varje behandling av personuppgifter måste kunna hänföras till någon av de fall som finns uppräknade i lagen. Kan den inte det är behandlingen inte tillåten.

⁹⁷ Jfr art. 6 i dataskyddsdirektivet.

⁹⁸ Öman, Lindblom, s. 60 f.

Behandling av särskilda känsliga uppgifter, behandling för direkt marknadsföring och behandling där uppgifterna överförs till ett icke EES-land är föremål för strängare krav.⁹⁹

5.4.1 Samtycke

PUL bygger på tanken att den enskildes vilja skall respekteras så långt som möjligt. Utgångspunkten är därför att behandling av personuppgifter endast får ske om den registrerade har lämnat sitt samtycke till behandlingen. I 3 § PUL definieras samtycke som ”varje slag av frivillig, särskild och otvetydig viljeyttring genom vilken den registrerade, efter att ha fått information, godtar behandling av personuppgifter som rör honom eller henne”. Begreppet ”samtycke” i den svenska lagen är avsett att ha samma innebörd som motsvarande begrepp i dataskyddsdirektivet.

Samtycket måste alltså uppfylla fyra krav för att vara acceptabelt enligt lagens mening – det skall vara frivilligt, särskilt, otvetydigt och det skall ha lämnats efter det att den registrerade fått information om behandlingen.¹⁰⁰ Det krävs inte att samtycket är skriftligt. Det skall dock vara den registrerade själv som lämnar sitt samtycke till behandlingen.

I de fall det krävs samtycke för att personuppgifter skall få behandlas har den registrerade också rätt att ta tillbaka sitt samtycke. Detta gäller vid behandling enligt 10 § PUL, behandling av känsliga personuppgifter enligt 15 § PUL och överföring av personuppgifter till tredje land enligt 34 § PUL.¹⁰¹

Om ett samtycke återkallas får ytterligare uppgifter om den registrerade inte behandlas. Däremot får redan insamlade uppgifter, som den registrerade lämnat sitt samtycke till, behandlas i enlighet med det ursprungliga samtycket. Dessa uppgifter får dock inte uppdateras eller kompletteras.

Vid behandling av personuppgifter för ändamål som rör direkt marknadsföring kan den registrerade motsätta sig behandlingen. Det krävs dock att den registrerade skriftligen anmäler till den personuppgiftsansvarige att han eller hon motsätter sig behandlingen.¹⁰² I övrigt är det svårt för den registrerade att motsätta sig en behandling av hans eller hennes personuppgifter.¹⁰³

⁹⁹ Se 13 §, 11 § respektive 33-35 §§ PUL.

¹⁰⁰ När det gäller känsliga personuppgifter måste samtycket enligt 15 § PUL dessutom vara uttryckligt.

¹⁰¹ 12 § PUL.

¹⁰² 11 § PUL.

¹⁰³ Se nedan i avsnitt 5.4.2.

5.4.2 Behandling utan samtycke

I vissa uppräknade fall i 10 § PUL får behandling av personuppgifter ske trots att den registrerade inte har lämnat sitt samtycke. Behandlingen måste dock i varje fall alltid vara nödvändig. Vad som menas med ”nödvändig” är inte helt klart. Enligt förarbetena kan det inte krävas att det skall vara omöjligt att utföra en uppgift utan personuppgiftsbehandling för att nödvändighetskravet skall vara uppfyllt.¹⁰⁴ Om det däremot går att genomföra uppgiften lika enkelt och till samma kostnad utan att behandling av personuppgifter behöver ske, då kan det inte anses som ”nödvändigt” i lagens mening.

I följande fall får personuppgifter behandlas trots avsaknaden på samtycke:

- om det är nödvändigt för att kunna fullgöra ett avtal med den registrerade.
- om det är nödvändigt för att den personuppgiftsansvarige skall kunna fullgöra en rättslig skyldighet.
- om det är nödvändigt för att skydda den registrerades vitala intressen.
- om det är nödvändigt för att en arbetsuppgift av allmänt intresse skall kunna utföras.
- om det är nödvändigt för att den personuppgiftsansvarige eller en tredje man till vilken personuppgifter lämnas ut skall kunna utföra en arbetsuppgift i samband med myndighetsutövning.
- om det efter en intresseavvägning kan visas att den personuppgiftsansvariges berättigade intresse av en behandling väger tyngre än den registrerades intresse av skydd mot kränkning av den personliga integriteten då får också personuppgiftsbehandling ske.¹⁰⁵

5.5 Rättelse

För att undvika att felaktiga eller missvisande uppgifter behandlas finns det en regel i PUL som ger den registrerade en chans att få uppgifter rättade, blockerade eller utplånade.¹⁰⁶ Om personuppgifter har behandlats i strid med PUL eller föreskrifter som utfärdats med stöd av PUL kan den registrerade kräva att den personuppgiftsansvarige ersätter, kompletterar, spärrar eller förstör uppgifterna.¹⁰⁷

¹⁰⁴ SOU 1997:39 s. 359.

¹⁰⁵ En sådan tredje man till vilken personuppgifterna lämnas ut jämställs här med personuppgiftsansvarig.

¹⁰⁶ 28 § PUL.

¹⁰⁷ Lindberg, Westman, s. 206 f.

5.6 Säkerhet vid behandling och anmälningsplikt

PUL ställer upp krav på säkerhet vid behandling av personuppgifter. T.ex. skall det alltid finnas ett skriftligt avtal mellan den personuppgiftsansvarige och den som behandlar uppgifter för hans eller hennes räkning. I avtalet skall det bl.a. föreskrivas att uppgifterna bara får behandlas i enlighet med instruktioner från den personuppgiftsansvarige.¹⁰⁸

Den personuppgiftsansvarige eller den som behandlar personuppgifter för dennes räkning skall också vidta lämpliga säkerhetsåtgärder i samband med behandlingen. Detta för att skydda de personuppgifter som behandlas. Vid bedömningen av vad som är lämpliga säkerhetsåtgärder skall bl.a. beaktas de tekniska möjligheter som finns och hur pass känsliga de behandlade uppgifterna är.¹⁰⁹

Datainspektionen (DI) är tillsynsmyndighet då det gäller behandling av personuppgifter. Huvudregeln är att all behandling av personuppgifter skall anmälas till inspektionen.¹¹⁰ Undantag från anmälningsplikten följer av 37 § PUL, 3-5 §§ personuppgiftsförordningen (1998:1191) och 4 och 5 §§ Datainspektionens föreskrifter (DIFS 1999:3). Situationer då den personuppgiftsansvarige ej behöver göra en anmälan till DI är t.ex. om den personuppgiftsansvarige har tillsatt ett personuppgiftsombud, vid behandling av personuppgifter i löpande text och vid behandling av personuppgifter som sker efter samtycke av den registrerade.

Vissa särskilt integritetskänsliga behandlingar skall alltid anmälas till DI för s.k. förhandskontroll.¹¹¹

5.7 Påföljder

Det är den personuppgiftsansvarige som är ansvarig för att bestämmelserna i PUL följs vid behandling av personuppgifter. Om behandling sker i strid med lagen kan den personuppgiftsansvarige bli skyldig att betala skadestånd till den registrerade. Ersättning utgår då för skada och kränkning av den personliga integriteten.¹¹²

Det är bara den personuppgiftsansvarige som kan bli ersättningsskyldig och det är bara den registrerade som kan få ersättning.¹¹³

¹⁰⁸ 30 § PUL.

¹⁰⁹ 31 § PUL.

¹¹⁰ 36 § PUL.

¹¹¹ 41 § PUL.

¹¹² 48 § PUL.

¹¹³ Lindberg, Westman, s. 213.

Överträdelse av PUL är i vissa fall straffsanktionerade. I 49 § PUL stadgas de fall då böter eller fängelse kan utdömas som straff. Sedan den 1 januari 2000 döms inte längre till ansvar i ringa fall. Vid bedömningen av om en överträdelse är att betrakta som ringa skall hänsyn tas till bl.a. den integritetskränkning som behandlingen orsakat och uppgifternas art.¹¹⁴

¹¹⁴ Prop. 1999/2000:11 s. 21.

6 Personuppgiftslagen och dess förhållande till yttrandefriheten

6.1 Allmänt

Produktion och spridning av sådana framställningar som omfattas av YGL:s och TF:s skydd innefattar i stor utsträckning sådan behandling av personuppgifter som faller under PUL:s tillämpningsområde. T.ex. är det väldigt vanligt att man både vid skrivandet och vid tryckningen av tidningar och böcker använder sig av datorer. Datateknik används även vid inspelning och sändning av radio- och TV-program och ljud- och bildupptagningar lagras och sprids ofta på något datormedium. Det är även vanligt att en databas som skyddas av databasregeln i YGL eller bilageregeln i TF består av ett ADB-stött register.

Yttrandefriheten tar sig också uttryck på andra sätt där inte TF:s och YGL:s skydd råder – t.ex. på en privat hemsida på Internet. Även i sådana fall är det vanligt att behandling av personuppgifter förekommer.

6.2 Motsättningar?

Som tidigare nämnts finns det en principiell motsättning mellan yttrandefriheten och skyddet för behandling av personuppgifter. I Sverige innebär yttrandefriheten inte bara en rätt att uttrycka tankar och åsikter om t.ex. personer utan också en rätt att lämna och anskaffa uppgifter om personer för offentliggörande. Skyddet för personuppgifter innebär däremot att den personliga integriteten skall skyddas mot att personuppgifter blir behandlade på ett integritetskränkande sätt. Exempel på behandlingar som personuppgiftsskyddet avser är just spridning och inhämtande av personuppgifter.

Som framgått av kapitel 3 bygger TF och YGL på vissa grundläggande principer. De viktigaste i detta sammanhang är förbudet mot censur och källskyddet. Åtskilliga bestämmelser i PUL, liksom i dataskyddsdirektivet, strider mot dessa principer.

Förbudet mot behandling av känsliga uppgifter, reglerna om den registrerades rätt att få uppgifter utplånade eller blockerade om de inte behandlas lagenligt, reglerna om anmälningsplikt gentemot tillsynsmyndigheten och förbudet mot överföring av personuppgifter till

tredje land är några exempel på bestämmelser som kan anses strida mot de yttrandefrihetsrättsliga principerna.¹¹⁵

6.3 Möjlighet till undantag

Den möjlighet till undantag för behandling av personuppgifter i yttrandefrihetens intresse som artikel 9 i dataskyddsdirektivet medger har också utnyttjats i 7 § PUL.

7 § PUL reglerar förhållandet till tryck- och yttrandefriheten och anger två situationer när lagen inte skall tillämpas. Den första situationen behandlas i paragrafens första stycke. Där regleras förhållandet till TF och YGL. I paragrafens andra stycke behandlas den andra situationen då PUL ej skall tillämpas, nämligen då behandlingen faller utanför TF:s och YGL:s tillämpningsområden.

7 § PUL medger betydande och omfattande undantag från PUL:s tillämpningsområde med hänsyn till tryck- och yttrandefriheten.¹¹⁶ Utformningen av paragrafen ger uttryck för yttrandefrihetens starka ställning i svensk rätt. Detta kommer också till uttryck i förarbetena som säger att en invändning om att en behandling avser sådant som är undantaget enligt 7 § skall godtas, om det inte av omständigheterna framgår att invändningen är så osannolik att den kan lämnas utan avseende.¹¹⁷

6.3.1 7 § 1 st. PUL

I 7 § 1 st. PUL stadgas att bestämmelserna i lagen inte skall tillämpas "i den utsträckning det skulle strida mot bestämmelserna om tryck- och yttrandefriheten i tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen". Detta stadgande är egentligen överflödigt. Att behandling av personuppgifter som omfattas av TF och YGL skall undantas från PUL:s tillämpningsområde följer nämligen redan av dels principen om lex superior och dels av 2 § PUL. Principen om lex superior innebär att om det uppstår konflikt mellan grundlag och vanlig lag så har grundlag företräde. 2 § PUL stadgar att om det finns avvikande bestämmelser i annan lag gäller de före PUL.

Eftersom det redan i PUL finns en bestämmelse som innebär att TF och YGL skall ha företräde samt att det följer av en vedertagen rättsprincip kan det verkar märkligt att man tar in ytterligare en bestämmelse med samma innebörd. Enligt förarbetena har 7 § 1 st. PUL tagits in i förtydligande syfte för att inskräpa att tillämpningen av PUL "vid fall av möjliga konflikter

¹¹⁵ SOU 2001:28 s. 265.

¹¹⁶ Öman, Lindblom, s. 49.

¹¹⁷ Prop. 1997/98:44 s. 119.

skall präglas av försiktighet och respekt för det grundlagsskyddade området”¹¹⁸

Bestämmelserna i TF och YGL sätter gränserna för PUL:s tillämpningsområde. Avgörande för vad som faller in under undantaget i 7 § 1 st. är således TF och YGL:s tillämpningsområde. Av tidigare redogörelse för TF och YGL har framgått att det ibland kan vara svårt att dra gränsen för grundlagarnas tillämpningsområde. Den tekniska utvecklingen för med sig nya medier och det är inte alltid självklart vilka som skall anses falla in under TF:s respektive YGL:s skydd. Förarbetena har i detta fall försökt sig på en viss vägledning genom att säga att ”tillämpningen av bestämmelserna i TF och YGL skall ske i enlighet med de principer som gäller idag”.¹¹⁹

Förenklat kan man säga att det som undantas enligt 7 § 1 st. PUL är:

- rätten att framställa yttranden i de former som omfattas av TF:s och YGL:s skydd,
- rätten att sprida yttranden i de former som omfattas av TF:s och YGL:s skydd,
- rätten att lämna uppgifter för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium (meddelarfriheten) samt
- rätten att anskaffa uppgifter för offentliggörande i sådana medier som omfattas av grundlagarna (anskaffarfriheten).¹²⁰

6.3.1.1 Behandlingar där syftet är att framställa yttranden

Det första undantaget handlar om behandling av personuppgifter i situationer där syftet är att framställa ett yttrande i en form som omfattas av grundlagsskyddet enligt TF och YGL, t.ex. tidningar, böcker, radio eller TV. Enligt förarbetena är det bara i de fall då behandlingen har ett direkt samband med själva yttrandet som undantaget blir tillämpligt.¹²¹ Det har däremot ingen betydelse hur långt processen för att få fram yttrandet har fortskridit eller om yttrandet över huvud taget blir publicerat.¹²²

Frågan är då vad som menas med att behandlingen skall ha ett ”direkt samband” med yttrandet. Då PUL endast varit i kraft ett par år är praxis på området sparsam. Enligt doktrin kan viss vägledning fås från avgöranden som rör datalagen.¹²³ Om behandlingen utgör ett direkt tekniskt hjälpmedel för framställningen av ett grundlagsskyddat yttrande, t.ex. behandling av

¹¹⁸ Prop. 1997/98:44 s. 51 f.

¹¹⁹ Prop. 1997/98:44 s. 119.

¹²⁰ Öman, Lindblom, s. 51 f.

¹²¹ SOU 1997:39 s. 254.

¹²² SOU 1997:39 s.

¹²³ Öman, Lindblom, s. 51.

personuppgifter i datoriserade produktionssystem för tidningar, skall behandlingen anses ha ett ”direkt samband” med yttrandet.¹²⁴ Även behandling av personuppgifter i bakgrundsmaterial, till t.ex. en bok, och tidningars och andra medieföretags datoriserade arkiv, s.k. klipparkiv torde omfattas av detta undantag.¹²⁵

Enligt förarbetena får som regel behandling av uppgifter som förekommer på en tidningsredaktion eller hos ett public-service företag också omfattas av detta undantag.¹²⁶ Ett exempel är förande av register över personer som lämnat upplysningar som skall användas för publicering av ett grundlagsskyddat yttrande. Som ytterligare exempel kan nämnas behandling av personuppgifter i utkast eller minnesanteckningar som upprättas eller förs i syfte att framställa ett sådant yttrande.¹²⁷

Det är däremot osäkert om behandling av personuppgifter som ett led i statistisk och vetenskaplig verksamhet, t.ex. publicering av verksamhetens resultat, omfattas av detta undantag.¹²⁸

6.3.1.2 Behandlingar som utgör eller syftar till att sprida yttranden

Det andra undantaget rör behandling av personuppgifter som utgör eller syftar till att sprida det grundlagsskyddade yttrandet. Det kan t.ex. röra sig om behandling av personuppgifter i en tryckt skrift eller i en teknisk upptagning som skall spridas eller har spridits till allmänheten.

I ett beslut från 1999 ansåg DI att en CD-ROM som givits ut och som innehöll en digital skolkatalog med elevernas bild, namn och skola föll under detta undantag. DI fann att CD-ROM skivan var en teknisk upptagning som omfattades av YGL:s skydd.¹²⁹

Behandling av personuppgifter som innebär förandet av sådant register som faller under databasregeln i 1 kap. 9 § YGL omfattas av detta undantag. Även spridning av innehållet i en tryckt skrift som skyddas enligt bilageregeln i 1 kap. 7 § 2 st. TF hänförs till detta undantag.

Medieföretagens klipparkiv torde även kunna hänföras hit.¹³⁰

DI har i några fall fattat beslut som rör undantag från PUL:s tillämpningsområde med hänvisning till databasregeln i YGL. I ett fall från 1999 hade Gelleware Bildarkiv publicerat nästan 2000 foton, på både

¹²⁴ Regeringens beslut 1994-04-14, Ju 93-3260.

¹²⁵ Se bl.a. regeringens beslut 1994-09-15, Ju 94-140.

¹²⁶ SOU 1997:39 s. 255.

¹²⁷ Öman, Lindblom, s. 51.

¹²⁸ Öman, Lindblom, s. 51.

¹²⁹ Datainspektionens beslut dnr 2078-1999.

¹³⁰ Se bl.a. regeringens beslut 1994-09-15, Ju 94-140, där klipparkiv ansågs omfattas av databasregeln i 1 kap. 9 § YGL, SOU 1997:39 s. 257 f.

avlidna och ännu levande personer, på kommunens webbsida. Enligt DI var fotona personuppgifter och publiceringen på webbsidan behandling av personuppgifter enligt PUL. Kommunen gav dock ut en tidning som till vissa delar också publicerades på samma webbsida. P.g.a. detta ansåg DI att databasregeln i YGL skulle tillämpas. Eftersom publiceringen på webbsidan omfattades av YGL föll den därmed utanför PUL:s tillämpningsområde.¹³¹

I ett annat fall hade Föreningen Press publicerat bl.a. namn på prickad sjukvårdspersonal på sin webbsida. Enligt DI var detta en behandling av personuppgifter som föll under PUL. Eftersom Föreningen Press också gav ut ett nyhetsbrev i tryckt form – dock i mycket liten upplaga – ansåg DI att webbsidan föll under databasregeln i YGL. Slutsatsen blev att undantaget i 7 § 1 st. PUL var tillämpligt på publiceringen.¹³²

Värt att uppmärksamma är att DI i de två refererade fallen inte ha verkat uppställa speciellt höga krav på anknytningen mellan publiceringen på webbsidan och tidningsutgivningen. Istället verkar det som om inspektionen har tillämpat databasregeln automatiskt på de båda webbsidorna bara för att innehavarna också gav ut en tidning.

Skyddet enligt TF och YGL sträcker sig till och med själva spridningen av yttrandet.¹³³ Det innebär att där går också gränsen för undantaget i 7 § 1 st. PUL. Behandling av personuppgifter som utgör eller syftar till att sprida ett grundlagsskyddat yttrande vidare i ett medium som inte omfattas av TF eller YGL:s skydd kan således ej undantas från PUL:s tillämpningsområde.¹³⁴

Riksdagsbeslutet i anledning av regeringens proposition 2001/02:74, som rör databasregelns omfattning och som behandlats ovan i avsnitt 3.4.1, innebär att YGL:s skydd kommer utvidgas. Beslutet kommer också beröra PUL – 7 § 1 st. PUL medger ju undantag från lagens tillämpningsområde för sådana behandlingar som omfattas av grundlagsskyddet. En utvidgning av YGL:s skydd kommer därför leda till motsvarande inskränkning av PUL:s tillämpningsområde. Om förslaget går igenom efter riksdagsvalet innebär det att print on demand-verksamhet och användning av push-teknik också kommer omfattas av YGL:s skydd. För PUL:s del får detta effekt genom att behandling av personuppgifter i samband med dessa tekniker kan undantas från lagens tillämpningsområde med stöd av 7 § 1 st. Även andra massmedieföretag än de i 1 kap. 9 § YGL kommer omfattas av YGL:s skydd, t.ex. bokförlag och tryckerier. Deras behandling av personuppgifter i databaser kommer därför också kunna undantas från PUL:s tillämpningsområde.

Det kanske mest intressanta i propositionen är förslaget om frivilligt grundlagsskydd. Som nämnts tidigare innebär det att andra än

¹³¹ Datainspektionens beslut dnr 422-1999.

¹³² Datainspektionens beslut dnr 722-1999.

¹³³ SOU 1997:39 s. 257.

¹³⁴ Däremot kan behandlingen eventuellt undantas med stöd av 7 § 2 st. PUL – se nedan under 6.3.3.1.

massmedieföretagen, t.ex. mindre medieföretag och enskilda, kommer kunna omfattas av databasregeln när de yttrar sig via Internet. Det måste visserligen finnas en ansvarig utgivare och man måste ha blivit beviljad ett utgivningsbevis – men om de kraven är uppfyllda omfattas man av YGL:s skydd. Som nämnts innebär detta att privata webbsidor kan komma att omfattas av databasregeln i YGL om de ovan nämnda kraven är uppfyllda.

Möjligheten till ett frivilligt grundlagsskydd kommer i stor utsträckning påverka tillämpningen av 7 § 1 st. PUL. Detta blir särskilt tydligt när det gäller privata webbsidor. Behandling av personuppgifter sker i stor utsträckning på sådana webbsidor varför PUL aktualisera. Eftersom behandling av personuppgifter på en privat hemsida inte kan undantas med stöd av 6 § PUL faller behandlingen under PUL:s tillämpningsområde. Som databasregeln i YGL är utformad idag omfattas privata webbsidor inte av grundlagsskyddet. Detta innebär att undantaget i 7 § 1 st. PUL inte blir tillämpligt. Om det däremot blir möjligt att få ett frivilligt grundlagsskydd kommer detta innebära att behandling av personuppgifter på en privat hemsida kan undantas från PUL:s tillämpningsområde med stöd av 7 § 1 st.¹³⁵

Som nämnts tidigare anser dock konstitutionsutskottet i anledning av regeringens prop. 2001/02:74 att det finns risk för att förslaget om frivilligt grundlagsskydd kan komma i konflikt med reglerna om skydd för den personliga integriteten – särskilt dataskyddsdirektivet.¹³⁶ Det frivilliga grundlagsskyddet kan ju komma att omfatta privata hemsidor och databaser som utgör rena personregister. Om behandling av personuppgifter sker i strid med PUL på dessa hemsidor och i dessa databaser men det finns utgivningsbevis för dem, undgår de ansvar enligt PUL. Detta leder till att skyddet enligt PUL för behandling av personuppgifter kan göras beroende av om utgivningsbevis finns. Syftet med dataskyddsdirektivet och PUL, d.v.s. att skydda personer mot att deras personliga integritet kränks genom behandling av personuppgifter, kan då ej upprätthållas.

6.3.1.3 Behandlingar som syftar till att meddela uppgifter

Detta undantag tar sikte på behandling av personuppgifter som någon utför i syfte att lämna uppgifter till sådana representanter som avses i 1 kap. 1 § 3 st. TF och 1 kap. 2 § YGL, för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium. Exempel på behandling av personuppgifter som faller in under detta undantag är om någon skickar uppgifter via e-post till en författare eller journalist för att de skall kunna offentliggöra uppgifterna i en tidning eller ett TV-program.

¹³⁵ I nuläget kan behandling av personuppgifter på privata hemsidor i vissa fall undantas med stöd av 7 § 2 st. PUL – se nedan under 6.3.3.1.

¹³⁶ Bet. 2001/02:KU21.

Med stöd av detta undantag kan alltså den personuppgiftsansvarige, eller någon för dennes räkning, lämna ut personuppgifter för offentliggörande.¹³⁷

6.3.1.4 Behandlingar som syftar till att anskaffa uppgifter

I det sista fallet undantas behandling av personuppgifter som innebär att uppgifterna anskaffas för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium. Anskaffaren skall ha för avsikt att själv framställa ett yttrande eller lämna uppgifterna till någon av personerna som räknas upp i 1 kap. 1 § 3 st. TF respektive 1 kap. 2 § YGL.

När t.ex. en journalist samlar in uppgifter för att göra ett TV-program eller när en författare samlar in uppgifter för att skriva en bok skall dessa personuppgiftsbehandlingar undantas från PUL:s tillämpningsområde med stöd av 7 § 1 st. PUL.

6.3.2 Är undantaget för behandling av grundlagsskyddade yttranden förenligt med dataskyddsdirektivet?

Läser man artikel 9 ordagrant omfattar den bara undantag för behandling som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande – om det är nödvändigt för att förena rätten till privatlivet med reglerna om yttrandefrihet. Det sägs ingenting om behandling som har politiska eller kommersiella ändamål – som i Sverige omfattas av TF och YGL om den tar sig uttryck i ett grundlagsskyddat medium. Det skulle kunna tyda på att undantaget bara gäller journalistiska, konstnärliga eller litterära ändamål i inskränkt betydelse, d.v.s. det är innehållet och kvalitén på behandlingen som är avgörande.

Denna tolkning går dock inte i linje med Sveriges ställningstagande till direktivet. I samband med att dataskyddsdirektivet antogs i ministerrådet fick nämligen Sverige intaget i mötesprotokollet en särskild förklaring till artikel 9. Enligt förklaringen anser Sverige att konstnärliga och litterära ändamål mer syftar på uttrycksmedlen än kommunikationens innehåll eller dess kvalitet.¹³⁸ Från svensk synpunkt är yttrandefriheten nämligen ”odelbar” och omfattar därför inte enbart journalistisk, litterär och konstnärlig verksamhet i inskränkt betydelse utan de medieformer som sådan verksamhet normalt utnyttjar.¹³⁹

Mot bakgrund av Sveriges ställningstagande vid direktivets tillkomst har det i förarbetena till PUL förespråkats en vidare tolkning av direktivet än vad ordalagen i artikel 9 ger vid handen.¹⁴⁰ Denna tolkning innebär att

¹³⁷ Öman, Lindblom, s. 51.

¹³⁸ Wennberg, Eliason, s. 91.

¹³⁹ SOU 1997:49 s. 258.

¹⁴⁰ Se t.ex. SOU 1997:49 s. 259 ff.

undantagsmöjligheterna i artikel 9 skall ses mot bakgrund av bestämmelserna i Europakonventionen om skyddet för privatlivet och yttrandefriheten – nämligen artikel 8 respektive artikel 10. Som stöd för denna tolkning anføres dels att det i Maastricht-avtalet och i EG-domstolens praxis slås fast att EG-rätten skall respektera människors grundläggande fri- och rättigheter såsom de slås fast i Europakonventionen och såsom de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner. Dels att det i p. 37 i ingressen till direktivet finns en hänvisning till artikel 10 i Europakonventionen.

Rätten till skydd för privatlivet i artikel 8 i Europakonventionen får på samma sätt som yttrandefriheten i artikel 10 begränsas inom vissa ramar. Begränsningarna skall vara föreskrivna i lag och de skall vara nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till särskilt uttryckta ändamål – bl.a. andra personers fri- och rättigheter. Skyddet för privatlivet i artikel 8 och yttrandefriheten i artikel 10 är två fri- och rättigheter som är jämställda med varann och båda får begränsas inom vissa ramar. Enligt förarbetena kan dataskyddsdirektivet därför ”inte anses ha den innebörden att yttrandefriheten inte får ges försteg framför skyddet för privatlivet i andra fall än dem som är speciellt omnämnda i artikel 9 i direktivet”.¹⁴¹ Som stöd för detta hänvisas till några fall från Europadomstolens praxis som visar att yttrandefriheten är skyddsvärd även i andra sammanhang än de som har att göra med journalistisk verksamhet eller konstnärligt och litterärt skapande, – bl.a. i politisk eller kommersiell verksamhet.¹⁴² Vidare anses i förarbetena att det av Europadomstolens praxis framgår att integritetsskyddsintressena och yttrandefrihetsintressena skall vägas mot varann och att detta även gäller utanför journalistisk samt litterär och konstnärlig verksamhet i inskränkt betydelse.¹⁴³

Mot bakgrund av denna tolkning av artikel 9 har alltså lagstiftaren ansett att det är möjligt att låta TF och YGL gälla oförändrade och att undantaget för behandlingar som sker i ett grundlagsskyddat medium är förenligt med direktivet. Lagrådet har dock gett uttryck för den motsatta ståndpunkten. De har framfört att det är tveksamt om ett så vittgående undantag från integritetsskyddsintressena som följer av att TF och YGL tolkas in i artikel 9 kommer accepteras av EG-domstolen.¹⁴⁴ Olika uppfattningar råder alltså och rättsläget får tillsvidare anses något oklart.

Frågan om PUL:s förenlighet med dataskyddsdirektivet kan eventuellt få ett svar. Göta hovrätt har nämligen i ett mål som rör tolkningen av PUL begärt ett förhandsavgörande från EG-domstolen.¹⁴⁵ Domstolen skall pröva om PUL är förenlig med EU:s dataskyddsdirektiv. Domstolen ska också pröva om direktivet strider mot de allmänna principerna om yttrandefrihet och andra fri- och rättigheter som gäller inom EU.

¹⁴¹ SOU 1997:49 s. 260.

¹⁴² SOU 1997:49 s. 259 f.

¹⁴³ SOU 1997:49 s. 260, prop. 1997/98:44 s. 50 och bet. 1997/98:KU18 s. 35.

¹⁴⁴ Prop. 1997/98:44 s. 236.

¹⁴⁵ Göta hovrätt, mål nr B 747 rotel 12.

I det aktuella målet hade en konfirmandlärare från Småland, Bodil Lindqvist, på en webbsida publicerat uppgifter om ett antal anställda i pastoratet. Uppgifterna bestod i att Bodil hade gjort presentationer av de anställda och presentationerna var skrivna i jagform. Eksjö tingsrätt gjorde den bedömningen att det rörde sig om behandling av personuppgifter som föll under PUL – varav några av uppgifterna var att ses som känsliga personuppgifter. Eftersom Bodil inte hade inhämtat samtycke från de berörda hade hon handlar i strid med PUL. Enligt Eksjö tingsrätt kunde brottet mot PUL inte i detta fall ses som ringa.¹⁴⁶ Undantagsbestämmelserna i 7 § PUL behandlades aldrig. Eksjö tingsrätt ansåg inte heller att det var nödvändigt att inhämta förhandsavgörande från EG-domstolen avseende PUL:s förenlighet med dataskyddsdirektivet. Domen överklagades till Göta hovrätt som däremot ansåg att ett förhandsavgörande var nödvändigt.

EG-domstolen höll den 30 april muntlig förhandling i målet. Domstolen väntas komma med sitt förhandsavgörande i höst.¹⁴⁷

6.3.3 7 § 2 st. PUL

Enligt 7 § 2 st. PUL skall huvuddelen av PUL “inte tillämpas på sådan behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande”. Undantaget gäller bestämmelserna i 9-29 och 22-44 §§ samt 45 § 1 st. och 47-49 §§ PUL. Däremot skall övriga bestämmelser, i praktiken bara de som rör säkerhet, tillämpas på sådana behandlingar. Anledningen till att bestämmelserna om säkerhet skall tillämpas i dessa fall har i förarbetena motiverats med att det vid all behandling är viktigt att ha en lämplig säkerhetsnivå så att inte personuppgifter läcker ut eller sprids på ett icke avsett vis.¹⁴⁸ Enligt regeringens uppfattning då PUL antogs kan en tillämpning av bestämmelserna om säkerhetsåtgärder i de flesta fall inte heller komma i konflikt med TF och YGL. Bestämmelserna om säkerhetsåtgärder får dock inte tillämpas om det skulle strida mot grundlagarna.

7 § 2 st. PUL har antagits med stöd av artikel 9 i dataskyddsdirektivet som ju tillåter att nödvändiga undantag görs för behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande.

Yttrandefrihetsregleringen i TF och YGL bygger på att yttrandet skall vara fixerat i ett visst medium. Därför omfattas inte all journalistisk, konstnärlig och litterär verksamhet av grundlagsskyddet. T.ex. omfattas inte författandet av en teaterpjäs för offentligt framförande och journalistisk verksamhet på

¹⁴⁶ Eksjö tingsrätt, dom 2000-06-07, mål nr B 809-99.

¹⁴⁷ <http://www.pul.nu/nyhet02.html>, datum 2002-05-21.

¹⁴⁸ Prop. 1997/98:44 s. 52.

Internet som resulterar i yttranden som bara sprids där.¹⁴⁹ Vid tillkomsten av PUL rådde det i princip enighet om att seriös journalistisk, konstnärlig och litterär verksamhet borde undantas från PUL:s tillämpningsområde oberoende av vilket medium den kom till uttryck i. I propositionen ansåg man att journalistisk, konstnärlig och litterär verksamhet har särskild betydelse för yttrandefriheten även när verksamheten inte omfattas av TF och YGL. Som exempel gavs att det vore orimligt om författaren till en nyårsrevy i förväg skulle behöva informera de personer som revyn handlar om och kanske också inhämta deras samtycke. Det angavs också att allvarigare övergrepp genom sådan journalistisk, konstnärlig och litterär verksamhet kan angripas t.ex. enligt BrB:s bestämmelser om förtal¹⁵⁰

Av det sagda framgår att andra stycket berör sådana behandlingar som faller utanför TF:s och YGL:s skydd. För att få undanta dessa behandlingar krävs dock att de sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Enligt förarbetena skall 7 § 2 st. PUL ha samma innebörd som artikel 9 i dataskyddsdirektivet.¹⁵¹ Det har därför ansetts att tolkningen av undantaget i 2 st. skall ske enligt direktivet och den tolkning av detta som EG-domstolen kan komma att göra.¹⁵²

6.3.3.1 “uteslutande för journalistiska ändamål”

Undantaget för behandling av personuppgifter som sker ”uteslutande för journalistiska ändamål” är det som vållat mest problem vid tillämpningen av PUL. Någon närmare definition av vad som avses med ”journalistiska ändamål” finns varken i PUL eller i dataskyddsdirektivet.

Enligt förarbetena bör undantaget bara avse sådan vedertagen journalistik som bedrivs i den ordning som ställs upp i TF och YGL – med ansvarig utgivare o.s.v. – även om inte grundlagsskydd föreligger.¹⁵³ T.ex. om en enskild person författar en artikel med förhoppningen att den skall antas för publicering i ett grundlagsskyddat medium. Vidarespridning av ett grundlagsskyddat yttrande till ett medium som ej omfattas av TF eller YGL torde också omfattas av detta undantag.¹⁵⁴ Vidare skall det enligt förarbetena också röra sig om seriös journalistik.¹⁵⁵

Det finns några fall från DI där just frågan om undantag för journalistiska ändamål kommit upp. Samtliga fall har berört behandling av personuppgifter på webbsidor som ej omfattas av databasregeln eller bilageregeln.

¹⁴⁹ Prop. 1997/98:44 s. 52.

¹⁵⁰ Prop. 1997/98:44, s. 52.

¹⁵¹ Prop. 1997/98:44 s. 119.

¹⁵² Prop. 1997/98:44 s. 38.

¹⁵³ SOU 1997:39 s. 264.

¹⁵⁴ Se prop. 1997/98:44 s. 53 samt Datainspektionens beslut dnr 785/99.

¹⁵⁵ Prop. 1997/98:44 s. 52.

Ett fall handlade om en privat hemsida där ett flertal personer hade namngivits tillsammans med uppgifter om bl.a. deras påstådda politiska åsikter. DI kom fram till att eftersom webbsidan uteslutande vände sig till deltagarna i en s.k. news-grupp kunde behandlingen av personuppgifterna på webbsidan inte skett uteslutande för journalistiska ändamål.¹⁵⁶

I detta fall verkar det som att DI ansett att kravet på journalistiskt ändamål inte är uppnått om webbsidan är eller har varit avsedd för endast en mindre krets av personer. Detta beslut är diskutabelt då det inte någonstans ges uttryck för att behandlingen måste vara avsedd för ett visst antal personer. För övrigt är ju yttranden om människor på en webbsida på Internet att anse som spridning av personuppgifter till ett obestämt antal personer. Drar man en parallell till TF så räcker det också med att en tryckt skrift nått ut till ett mindre antal personer för att anses som utgiven.

I ett annat fall hade DI att ta ställning till behandling av personuppgifter på Sverigedemokraternas webbsida. På denna webbsida hade publicerats en lista med bl.a. namn och medborgarskap på personer som var misstänkta för brott mot en ung flicka. På webbsidan hade också angivits vilken tingsrätt som handlade målet samt tingsrättens målnummer. Sverigedemokraterna hävdade att publiceringen på hemsidan skulle omfattas av undantaget för journalistiska ändamål. Som skäl anförde de att på webbsidan publicerades artiklar av högt journalistiskt värde och att nämna publicering hade som syfte att informera allmänheten om brottet. DI höll dock inte med Sverigedemokraterna. Inspektionen konstaterade att webbsidan visserligen innehöll information som kunde hänföras till journalistiska ändamål. Då syftet med den aktuella publiceringen också varit att sprida kännedom om de nedsättande personuppgifterna kunde dock inte behandlingen omfattas av undantaget.¹⁵⁷

Här verkar det som om DI ansett att undantaget ej var tillämpligt eftersom publiceringen inte bara haft ett syfte att sprida nyheter utan också att sprida nedsättande uppgifter om personer.

Genom HD:s dom i NJA 2001 s. 409 har dock de flesta tillämpningsproblem rörande detta undantag undanröjts. HD har nämligen i detta rättsfall gjort en tolkning av uttrycket ”uteslutande för journalistiska ändamål”. Eftersom detta avgörande är det första som behandlar tolkningen av undantagsbestämmelsen i 7 § 2 st PUL är det av stor vikt för framtida tillämpning av PUL. I det följande kommer därför domen studeras ingående.

Målet handlar om Börje Ramsbro som under namnet Stiftelsen Mot Nordbanken hade inrättat en webbplats på Internet, vars syfte bl.a. var att utgöra ett forum för belysning av bankers m.fl. ansvar i samband med bankkrisen. På vissa sidor hade Ramsbro publicerat namn på personer och nedsättande uppgifter om dessa personer.

¹⁵⁶ Datainspektionens beslut dnr 752-2000.

¹⁵⁷ Datainspektionens beslut dnr 244-2000.

I domen börjar HD med att konstatera att tolkningen av PUL skall ske i enlighet med direktivet. Mot bakgrund av att direktivet på ett flertal ställen hänvisar till Europakonventionen – nämligen artikel 1, p. 10 i ingressen och p. 37 i ingressen – är det enligt HD uppenbart att tolkningen av artikel 9 i direktivet skall ske med särskilt beaktande av denna konvention.

Med stöd av denna tolkning konstaterar HD sedan att undantaget i artikel 9 i dataskyddsdirektivet, liksom 7 § 2. st PUL, innebär ett försök att ge uttryck för den proportionalitetsprincip som Europadomstolen använder för att lösa en eventuell konflikt mellan artikel 8 och artikel 10 i konventionen. HD anser därför att uttrycket ”journalistiska ändamål” inte åsyftar att ”privilegiera etablerade massmedier eller personer som är yrkesverksamma inom sådana medier”. Enligt HD torde snarare uttrycket ha för avsikt att ”betona vikten av en fri informationsspridning i frågor av betydelse för allmänheten eller för grupper av människor och en fri debatt i samhällsfrågor”.

HD fortsätter sedan med att klargöra att när det i förarbetena talas om ”vedertagen” eller ”seriös journalistik” så är avsikten bara att ange karaktären av en bedriven verksamhet som kan omfattas av undantaget. Detta framgår av den förklaring som Sverige, i samband med dataskyddsdirektivets antagande fick intaget i mötesprotokollet. Vidare säger HD att tolkningen av 7 § 2 st. PUL skall ske mot bakgrund av denna förklaring vilket får betydelse särskilt för kommunikation som inte bedrivs av yrkesverksamma journalister.

Efter att ha klargjort hur uttrycket ”journalistiska ändamål” skall tolkas fortsätter HD med att göra en bedömning av den i målet aktuella webbsidan. HD menar att det syfte som webbsidan har måste anses ”ligga väl inom ramen för ett journalistiskt ändamål att informera, utöva kritik och väcka debatt om samhällsfrågor av betydelse för allmänheten”. Om webbsidan kan anses uppnå godtagbar standard enligt etablerade journalistiska kriterier spelar ingen roll enligt HD. Att elektroniskt material innehåller kränkande och nedsättande uppgifter eller omdömen innebär inte i sig att det inte är fråga om journalistiska ändamål. Tvärtom får sådant enligt HD anses utgöra ett normalt inslag inom ramen för en kritisk samhällsdebatt. Som stöd för detta hänvisar HD till att Europadomstolen i sin praxis framhållit att yttrandefriheten även innefattar en rätt att framföra sådan information och sådana åsikter och tankar som kränker, chockerar eller stör.

Däremot kan enligt HD publicering av uppgifter av rent privat karaktär normalt inte anses ha ett journalistiskt ändamål – detta gäller oavsett om de sker i samband med uppgifter som har det ändamålet.

HD anser således att behandlingen på webbsidan skett för journalistiska ändamål men att det för att undgå straffansvar också krävs att behandlingen skett ”uteslutande” för sådana ändamål. Uttrycket ”uteslutande” skall enligt HD tolkas så att det i första hand syftar till att klargöra att sådan personuppgiftsbehandling som sker inom massmedier och av journalister för annat än redaktionella ändamål, t.ex. för fakturering, faller utanför

undantaget. Enligt HD skall uttrycket inte tolkas så att undantaget inte blir tillämpligt bara för att den som behandlat uppgifterna också haft ett annat ändamål vid sidan av det journalistiska ändamålet. Domstolen tillägger dock att detta inte innebär att det är fritt fram att framföra nedsättande och kränkande uppgifter så länge det finns ett journalistiskt ändamål. Sådana kränkande uppgifter kan istället bli straffbara enligt BrB.

HD kommer alltså i målet fram till att den behandling av personuppgifter som Ramsbro vidtagit på den aktuella hemsidan skett ”uteslutande för journalistiska ändamål”.

Genom HD:s dom har det nu klargjorts vad som omfattas av undantaget för ”uteslutande journalistiska ändamål”. Inom ramen för undantaget faller all behandling av personuppgifter som syftar till att sprida information i frågor av betydelse för allmänheten. Även behandling där syftet är att utöva kritik och väcka debatt om viktiga samhällsfrågor omfattas. Behandling av uppgifter av rent privat karaktär kan dock aldrig undantas med stöd av detta undantag.

Undersöker man rättsläget före Ramsbro-fallet, kan man se att det nu skett en utvidgning av undantaget. T.ex. skulle utgången i fallet med Sverigedemokraterna förmodligen blivit en annan idag. DI ansåg ju att syftet med behandlingen på deras webbsida var att sprida nyheter men att undantaget inte kunde bli aktuellt för att syftet också varit att sprida nedsättande uppgifter om personer. Mot bakgrund av Ramsbro-fallet hade det idag inte spelat någon roll eftersom även nedsättande yttranden kan falla inom ramen för ”journalistiskt ändamål”.

I ett fall från Datainspektionen som har beslutats efter HD:s avgörande ses det tydligt att inspektionen ändrat sin inställning till undantaget för ”uteslutande journalistiska ändamål”. I fallet hade en man på sin privata hemsida publicerat nedsättande uppgifter om en kvinna. Uppgifterna handlade bl.a. om att kvinnan genom olagliga aktiviteter på Internet arbetat mot automatisk gemensam vårdnad. DI hänvisade direkt till HD:s avgörande i Ramsbro-fallet och sa att eftersom syftet med mannens hemsida varit att föra en diskussion om vårdnadsfrågor fick detta syfte anses ligga inom ramen för vad som kan anses utgöra journalistiska ändamål - trots att vissa av uppgifterna kunde anses vara nedsättande eller kränkande.¹⁵⁸

Mot bakgrund av HD-fallet kan nu privata webbsidor lättare undantas från PUL:s tillämpningsområde. Yttrandefriheten på Internet blir större men samtidigt minskas skyddet för den personliga integriteten.

Det bör även i detta sammanhang nämnas något om det förslag till frivilligt grundlagsskydd som regeringen lagt fram och som antagits av riksdagen. Blir förslaget verklighet efter höstens riksdagsval kommer en stor del av den

¹⁵⁸ Datainspektionens beslut dnr 701-2001.

behandling som, med stöd av HD:s dom, nu kan undantas enligt 7 § 2 st. PUL istället kunna falla under undantagsbestämmelsen i 7 § 1 st. PUL.

Även det förhandsavgörande från EG-domstolen som Göta hovrätt begärt kan komma att klargöra tolkningen av PUL.¹⁵⁹ I den muntliga förhandling som EG-domstolen höll den 30 april berördes bl.a. frågan om den aktuella hemsidan kunde omfattas av undantaget för journalistiska ändamål.¹⁶⁰

När det gäller behandling av personuppgifter på privata hemsidor i allmänhet skulle det kunna hävdas att sådan behandling inte ens omfattas av dataskyddsdirektivet eller PUL. Direktivet gör just ett undantag i artikel 3 för behandling av personuppgifter för rent privat natur. Samma undantag finns i 6 § PUL. Stödet för detta resonemang är att direktivet nämligen bara omfattar personuppgiftsbehandlingar som sker inom ramen för någon slags näringsverksamhet. Kommissionen, liksom Sverige, har dock tidigare gjort den bedömningen att publicering av personuppgifter på en privat hemsida inte kan undantas från direktivets respektive PUL:s tillämpningsområde då en sådan publicering måste anses som spridning av personuppgifter till ett obestämt antal personer. Förhoppningen är att även detta kommer klargöras i och med det nämnda förhandsavgörandet från EG-domstolen.

6.3.3.2 “eller konstnärligt eller litterärt skapande”

Vad avser möjligheten till undantag från PUL:s tillämpningsområde för behandling av personuppgifter som sker för konstnärligt respektive litterärt skapande finns det inte mycket vägledning i rättspraxis för tolkningen. När det gäller litterärt skapande bör utgångspunkten enligt förarbetena vara att det handlar om sådant som i regel faller under TF men som för närvarande inte omfattas av grundlagsskyddet.¹⁶¹ Inom ramen för konstnärligt skapande kan t.ex. undantas det fallet då en revymakare skriver manus i ett ordbehandlingsprogram.¹⁶²

Det har också nämnts i förarbetena att det skall röra sig om seriös konstnärlig och litterär verksamhet.¹⁶³ Drar man dock en parallell till HD:s dom i Ramsbro-fallet så skulle det bara vara ett exempel på karaktären av en bedriven verksamhet som kan omfattas av undantaget – inte något krav på viss kvalitet.

För att undantaget för konstnärligt och litterärt skapande skall tillämpas krävs även här att behandlingen skett ”uteslutande” för det konstnärliga och litterära skapandet. Av Ramsbro-fallet torde det bara innebära att sådan personuppgiftsbehandling som inte alls sker i samband med konstnärligt eller litterärt skapande inte skall omfattas av undantaget.

¹⁵⁹ Se ovan under 6.3.2.

¹⁶⁰ <http://www.pul.nu/nyhet02.html>, datum 2002-05-21.

¹⁶¹ SOU 1997:39 s. 264.

¹⁶² SOU 1997:39 s. 264.

¹⁶³ Prop. 1997/98:44 s. 52.

Behandling av personuppgifter är förmodligen också inte bara tillåten *för* utan också *i* konstnärligt eller litterärt skapande.¹⁶⁴

Definitionen av konstnärligt respektive litterärt skapande är således något flytande och det finns förmodligen mycket som kan räknas hit. Eftersom undantaget för journalistiska ändamål givits en väldigt vid tolkning bör även kunna hävdas att samma gäller för konstnärligt och litterärt skapande. Som exempel på vad som kan falla in under detta undantag kan nämnas textdokument i allmänhet, artiklar, reklamtexter och datorprogram. Enligt doktrin borde det kunna dras en parallell till upphovsrättslagstiftningen när det gäller tolkningen av ”konstnärligt och litterärt skapande” – sådan som i juridisk mening skulle kunna hänföras till upphovsrättslagen är också att anses som ”konstnärligt eller litterärt skapande” enligt PUL.¹⁶⁵

DI har dock varit restriktiv när det gäller tillämpningen av det aktuella undantaget och det verkar nästan som om de kräver någon slags kulturell ambition hos upphovsmannen. I ett fall från 1999 hade Borlänge kommun på sin webbplats en sida där de publicerat alla namn på kommunens innevånare. Kommunen hävdade att det var ett digitalt konstverk som gestaltade kommunens själ. DI ansåg dock inte att detta kunde falla in under undantaget för konstnärligt skapande och fann därför att publiceringen stred mot PUL.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Carlén-Wendels, s. 82.

¹⁶⁵ Carlén-Wendels, s. 82.

¹⁶⁶ Datainspektionens beslut dnr 1062-1999.

7 Sammanfattande och avslutande synpunkter

Möjligheten till undantag från PUL:s tillämpningsområde med hänsyn till yttrandefriheten stadgas i 7 § PUL. Denna undantagsbestämmelse har antagits med stöd av artikel 9 i dataskyddsdirektivet som tillåter undantag från direktivets bestämmelser för behandlingar som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Undantag får dock endast göras om det är nödvändigt för att förena rätten till privatlivet med reglerna om yttrandefriheten.

Genom införandet av 7 § PUL kan det tyckas att förhållandet till yttrandefriheten är reglerat. Sedan PUL trädde i kraft i oktober 1998 har det dock visat sig att det inte är helt klart vilka behandlingar som kan undantas från PUL:s tillämpningsområde med stöd av 7 § PUL.

I 7 § 1 st. PUL regleras förhållandet till TF och YGL. Egentligen är denna bestämmelse onödig eftersom det redan följer av principen om lex superior och 2 § PUL att grundlagarna går före vanlig lag. Bestämmelsen har dock tagits in i förtydligande syfte.

Gränserna för vilka personuppgiftsbehandlingar som kan undantas med stöd av 7 § 1 st. PUL sätts av TF:s och YGL:s tillämpningsområde. Behandlingar där syftet är att framställa ett yttrande i ett grundlagsskyddat medium, t.ex. i en tidning eller i ett TV-program, faller in under första stycket om behandlingen har ett direkt samband med yttrandet. Så är fallet om behandlingen utgör ett direkt tekniskt hjälpmedel för framställningen av yttrandet. Behandlingar av personuppgifter som förekommer i bakgrundsmaterial på t.ex. en tidningsredaktion eller på en radiostation kan också undantas enligt detta stycke.

Även behandlingar som utgör eller syftar till att sprida det grundlagsskyddade yttrandet omfattas av första stycket. Behandlingar av personuppgifter i sådana framställningar som omfattas av databasregeln i YGL och bilageregeln i TF kan därför undantas med hänvisning till detta. I ett flertal beslut från Datainspektionen har behandling av personuppgifter på webbsidor på Internet undantagits från PUL:s tillämpningsområde p.g.a. att databasregeln varit tillämplig på webbsidan.

Enligt första stycket kan också slutligen undantag göras för personuppgiftsbehandlingar som syftar till att anskaffa eller meddela uppgifter för offentliggörande i ett grundlagsskyddat medium. Exempel på en sådan situation kan vara om någon skickar uppgifter via e-post till en journalist för att uppgifterna skall offentliggöras i en tidning.

Med stöd av 7 § 2 st. PUL får undantag göras för i princip all behandling av personuppgifter som sker uteslutande för journalistiska ändamål eller konstnärligt eller litterärt skapande. Detta stycke berör sådana behandlingar som faller utanför TF:s och YGL:s skydd för att de inte sker i något grundlagsskyddat medium. Den typen av personuppgiftsbehandlingar som främst varit föremål för detta undantag är sådana som skett på en webbsida som inte omfattats av databasregeln eller bilageregeln.

Undantaget för behandlingar som sker ”uteslutande för journalistiska ändamål” har varit det som vållat mest tillämpningsproblem. HD har dock i NJA 2001 s. 409 klargjort hur uttrycket skall tolkas och vilka behandlingar som kan undantas med stöd av detta. Enligt HD skall med ”journalistiska ändamål” förstås allt som syftar till att sprida information, utöva kritik och väcka debatt om samhällsfrågor av större betydelse för allmänheten. Det skall inte sättas något krav på kvalitén på innehållet. Det innebär att även behandling som innehåller sådana uppgifter om personer som kan anses kränkande eller nedsättande kan undantas från PUL:s tillämpningsområde med stöd av denna bestämmelse. Att behandlingen skall ske ”uteslutande” för nämnda ändamål innebär emellertid inte att undantaget inte blir tillämpligt bara för att det också finns andra ändamål. Kan det konstateras att syftet med behandlingen är t.ex. att informera eller utöva kritik om en samhällsfråga skall behandlingen undantas oberoende av om den personuppgiftsansvarige också har andra syften.

I och med HD:s dom är det nu lättare att undanta publicering av personuppgifter på privata webbsidor. HD poängterar dock att detta inte innebär att det är fritt fram att publicera vad man vill. Publicering av uppgifter av rent privat karaktär kan nämligen aldrig anses ha ett journalistiskt ändamål. Likaså kan nedsättande och kränkande uppgifter angripas genom BrB:s bestämmelser om t.ex. förtal.

När det gäller definitionen av undantaget för behandling av personuppgifter för konstnärligt eller litterärt skapande är rättsläget mer osäkert. Av HD:s dom torde följa att även dessa uttryck skall ges en vidsträckt tolkning. Till konstnärligt och litterärt skapande borde därför kunna hänföras sådant som omfattas av upphovsrättslagstiftningen – t.ex. textdokument i allmänhet, artiklar, reklamtexter och datorprogram.

Det kan således konstateras att 7 § PUL medger betydande och omfattande undantag från PUL:s tillämpningsområde med hänsyn till yttrandefriheten. Både utformningen av paragrafen och HD:s tolkning av den ger uttryck för yttrandefrihetens starka ställning i svensk rätt.

Förslaget i prop. 2001/02:74 och riksdagens första beslut om att utvidga databasregeln kommer i stor utsträckning få effekt på tillämpningen av undantagsbestämmelserna i 7 § PUL. Redan idag tyder rättspraxis på att många personuppgiftsbehandlingar undantas med hänvisning till databasregeln. Om regeringens förslag går igenom även efter det kommande valet kommer ännu fler behandlingar kunna undantas med stöd av

7 § 1 st. PUL. Det som är mest intressant i regeringens förslag i detta sammanhang är det om möjligheten till ett frivilligt grundlagsskydd. Behandling av personuppgifter i webbtidningar och på webbsidor kan nu med stöd av HD:s dom undantas enligt 7 § 2 st. PUL. Om däremot de formella kraven för det frivilliga grundlagsskyddet uppfylls kan webbtidningar och webbsidor i allt större utsträckning undantas med stöd av 7 § 1 st. PUL. Risken med detta är att skyddet för behandling av personuppgifter kommer minska och att därmed syftet med dataskyddsdirektivet och PUL inte kommer kunna upprätthållas. Detta problem har också uppmärksammats av konstitutionsutskottet i anledning av prop. 2001/02:74. Konstitutionsutskottet har anfört att ett frivilligt grundlagsskydd kan komma i konflikt med reglerna om skydd för den personliga integriteten. Det återstår att se vad regeringen kommer fram till i den analys som konstitutionsutskottet förespråkar och som skall behandla eventuella konflikter mellan det frivilliga grundlagsskyddet och skyddet för den personliga integriteten.

Av betydelse för den framtida tillämpningen av PUL har också det förhandsavgörande från EG-domstolen som Göta hovrätt begärt. Förhoppningen är att EG-domstolen genom detta kommer klargöra hur direktivet skall tolkas.

Litteraturförteckning

Litteratur

- Brinnen, Martin
Teknikoberoende yttrandefrihetsreglering? – ett diskussionsunderlag, Stockholm, 1999.
- Carlén-Wendels, Thomas
Nätjuridik. Lag och rätt på Internet, 3 uppl., Stockholm, 2000.
- Danelius, Hans
Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, Stockholm, 1997.
- Lindberg, Agne, Westman, Daniel
Praktiskt IT-rätt, 3 uppl., Stockholm, 2001.
- Lundblad, Nicklas
Personuppgiftslagen – bättre lycka nästa gång?, SISU publikation 98:4.
- Petersson, Roger, Reinholdsson, Klas
Personuppgiftslagen i praktiken, 2 uppl., Stockholm, 2000.
- Strömberg, Håkan
Tryckfrihetsrätt, 13 uppl., Lund, 1999.
- Wennberg, Bertil, Eliason, Marianne, och Regner, Göran
Yttrandefrihetsgrundlagen, 2 uppl., Stockholm, 1999.
- Warnling-Nerep, Wiweka
En orientering i tryckfrihetsrätt & yttrandefrihet, Stockholm, 2001.
- Öman, Sören, Lindblom, Hans-Olof
Personuppgiftslagen – en kommentar, 2 uppl., 2001.

Offentligt tryck

Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.

Prop. 1986/87:151. Om ändringar i tryckfrihetsförordningen m.m.

Prop. 1990/91:64. Yttrandefrihetsgrundlag m.m.

Prop. 1997/98:44. Personuppgiftslag.

Prop. 1999/2000:11. Personuppgiftslagens överföringsregler.

Prop. 2001/02:74. Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet.

Bet. 1997/87:KU18. Personuppgiftslag.

Bet. 2001/02:KU21. Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet, m.m.

SOU 1993:10. En ny datalag.

SOU 1997:39. Integritet – Offentlighet – Informationsteknik.

SOU 1997:49. Grundlagsskydd för nya medier.

SOU 2001:28. Yttrandefrihetsgrundlagen och Internet. Utvidgad grundlagsskydd och andra frågor om tryck- och yttrandefrihet.

Webbsidor

<http://www.riksdagen.se/bik/datum.asp?datum=2002-05-15>, datum 2002-05-16.

<http://www.riksdagen.se/debatt/0102/utskott/KU/KU21/KU210005.ASP#E22E5>, datum 2002-05-17.

<http://www.pul.nu/nyhet02.html>, datum 2002-05-21.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2001 s. 409.

NJA 2001 s. 445.

Underrättspraxis

Göta hovrätt, mål nr B 747 rotel 12 (dom ej meddelad).

Eksjö tingsrätt, dom 2000-06-07, mål nr B 809-99.

Övriga beslut

Regeringens beslut 1994-04-14, Ju 93-3260.

Regeringens beslut 1994-09-15, Ju 94-140.

Justitiekanslerns beslut 2000-11-09, dnr 3249-00-31.

Datainspektionens beslut, dnr 422-1999.

Datainspektionens beslut, dnr 722-1999.

Datainspektionens beslut, dnr 785/99.

Datainspektionens beslut, dnr 1062-1999

Datainspektionens beslut, dnr 2078-1999.

Datainspektionens beslut, dnr 244-2000.

Datainspektionens beslut, dnr 752-2000.

Datainspektionens beslut, dnr 701-2001.